

- EKLER -

Ekler:

- 1. Prof. Dr. Yasemin İnceoğlu-Dr.Ceren Sözeri, Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu :
“Ya sev ya terk et ya da...”**
- 2. Prof. Dr. Cemil Koçak, Tarihsel Bir Bakış Açısıyla Hrant Dink Cinayeti Üzerine
Düşüncelerim**
- 3. Prof.Dr. Selim Deringil, Tarihe Ermeni meselesi Olarak Geçmiş Olayların Kısa Tarihi**
- 4. Dr. Ayşe Hür Azınlıklar Nasıl Azınlık Oldu**

Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu : “Ya sev ya terk et ya da...”

Yasemin İnceoğlu* - Ceren Sözeri**

Söylem, dil içinde kodlanan toplumsal kökenli bir ideolojidir. Eleştirel söylem analisti Van Dijk, toplumda zihinsel denetimi sağlamak için söylemi denetlemek ya da bizzat üretmek gerektiğini ifade eder. Ancak söylemin, sübjektif ve psikolojik olan ‘bağlam’ (kimin söylediği, ne tür bir niyet ile söylediği, ne durumda kime söylediği vs.) içinde varlık gösterdiğinin de altını çizer. Dijk, söylemi kontrol etmenin ilk şartının, söylemin bağlamını denetlemek olduğunu vurgular. Toplumsal iktidarın ve seçkinlerin sözcüsü olan gazetecilerin haber kaynaklarıyla kurdukları ilişkiler, haberin üslubu, haberin sunumu, yapılan alıntılar, atılan başlıklar, haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemin unsurlarıdır¹.

İdeolojiler dil ile belirlenir. Dili kullananların seçtiği sözcükler, sözcük öbekleri, konuşma biçimi, anlatımı hatta cümle kurma yetileri söylemin oluşmasında çok önemli bir etkidir².

Haber ise var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak, egemen ideolojinin ‘biz’lik tanımı üzerinden, söylem ve ideoloji ikilisini de yanına katarak, olumsuz, alaycı ifadeler, küfür, hakaret, aşağılama kullanarak ötekileştirdiği grupları kamu güvenliğini tehdit edici ‘potansiyel risk ve tehdit saçan öcüler’ gibi sunarak, toplumdaki “öteki”ne karşı önyargıları ve nefret suçlarını kışkırtır. Milliyetçiliği ve ırkçılığı yeniden üreten medya, özellikle kriz ve çatışma dönemlerinde nefret’i “öteki”lere karşı yöneltir, “cinnet” ve “linç” atmosferi yaratır. Bunun doğal sonucu olarak da bu atmosfer meşru ve doğal olarak içselleştirilir.

Nefret Söyleminden Nefret Suçuna

Nefret söylemi, nefret suçuna giden sürecin çıkış noktası, yani nefret suçunun önünü açan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışı vurumudur. Hedef alınan gruplara “Toplumda size yer yok” mesajı yinelenerek verilir, grup üyeleri pasifleştirilir/sessizleştirilir. Bu durum kaçınılmaz olarak demokratik düzeni yıpratır, zira insanın en temel hakkı olan ‘yaşama ve katılım hakkı’ ihlal edilmiş olur.

1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi nefret söylemiyle ilgili bir tavsiye kararı kabul etti. Bu kararda nefret söylemi şöyle tanımlanmıştır: “ırkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan milliyetçilik de dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir.”³

* Prof. Dr. / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

** Dr. / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

¹ Teun Van Dijk, Discourse and Power : Contributions to Critical Discourse Studies, Houndsmills : Palgrave MacMillan, 2008

² Yasemin İnceoğlu-Nebahat Çomak, Metin Çözümlemeleri, Ayrıntı Yayınları, 2009

³ Council of Europe-Committee of Ministers, Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers’ Deputies, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dhlgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dhlgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, devletlere, ulusal yasalar çıkarmak için ortak ölçütler belirlemesini önermekte ve nefret söyleminin sahibi ile bunu yayımlayan medyayı birbirinden net olarak ayırt etmesini tavsiye etmektedir. Diğer yandan, komite nefret söyleminin medya aracılığıyla yayılmasının daha zararlı olacağını vurgulamaktadır.⁴

Nefret Söylemi / Barış Söylemi

UNESCO'nun 1983 yılında Paris toplantısında kabul edilen 'Profesyonel Gazetecilik Etiği Uluslararası İlkeleri'nin 8. maddesinde "*Gazeteci, barış, demokrasi, insan hakları, toplumsal ilerleme ve ulusal özgürleşim gibi evrensel insani değerleri savunur...*" ifadesi yer almaktadır.

9. maddesinde ise, evrensel insani değerlere bağlı bir gazetecinin savaşı, şiddeti, nefreti, ayrımcılığı, ırkçılığı, baskıyı haklılaştıracak bir gazetecilik anlayışından uzak duracağı ve barış için çaba göstereceği vurgulanmaktadır.

Diğer yandan, TGC'nin hazırladığı 1997 tarihli Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi şöyle diyor: "*Gazeteci başta barış, demokrasi, insan hakları olmak üzere insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, din, dil, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslararası nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını veya inançsızlığını doğrudan saldırı konusu yapamaz*".

Barış gazeteciliği'nin iki önemli ismi Jake Lynch ve Annabel McGoldrick şu ilkelerin altını çiziyorlar: Bir çatışmayı sadece iki tarafın çatışması gibi göstermekten kaçınılmalı, çatışmanın sonuçlarının ve bağlantıların izleri sürülmeli, şiddetin yalnız görünen değil, aynı zamanda görünmeyen etkileri hakkında da haber yapma yolları aranmalı, sürekli olarak tarafların farklılıklarını değil, ortak zeminde buluşma olasılıklarını gösteren haberler yapılmalı; trajedi, soykırım, katliam, suikast gibi sözcükler bol keseden yerli yersiz kullanılmamalıdır⁵.

Özetle yukarıda bahsedilen belgeler ve "barış gazeteciliği" kavramı şunu vurgulamaktadır: Medya çarpıtılmış, eksik, dramatize edilmiş ve zaman zaman paranoyaya varan komplo teorileriyle donatılmış, geçmişte yaşanan acı, felaket, şiddeti, nefreti ve düşmanlığı kurcalayan haberleri gündemde tutmaktan ziyade, barışa ve çözüme odaklı, insan hakları ve demokrasiden taraf, ayrımcılık ve kutuplaşmayı körüklemeyen bir tavır sergilemesi ve en önemlisi yurttaşın bilgi edinme hakkını ihlal etmemesi gerekmektedir.

⁴ Ann Weber, Nefret Söylemi El Kitabı (Manual on Hate Speech) Council of Europe Publishing, 2009

⁵ Jake Lynch - Annabel McGoldrick, Peace Journalism, Hawthorn Press, UK, 2005

Medyanın Nefret Söylemi ve Hrant Dink

Agos gazetesinin kurucusu ve Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink yoğun bir “nefret söylemi” bombardımanı sonucunda “nefret” suçu cinayetine kurban gitti. Ermeni ve Türk halkı arasında dostluğun ve kardeşlik bağının oluşturulmasına çalışan ve kamusal alandaki en etkili Ermeni aydını olan Dink, Ermeni ve siyasi kimliği nedeniyle öldürüldü.

AİHM kararının da ortaya koyduğu gibi, Dink cinayetinde, Türkiye’de güvenlik güçleri, jandarma, polis, valilik, MİT, TSK, hükümet gibi devletin tüm baskı aygıtları ile devletin ideolojik aygıtı olan medya da sınıfta kalmıştır. Medya bu cinayete giden süreçte Dink’i hedef göstermiş, etiketlemiş, ötekileştirmiş ve yalnızlaştırmıştır.

Dink, hakaret, aşağılama, küfür, düşmanca söylemin egemen olduğu bir dille adeta bir “nefret nesne”ne dönüşmüş, bazı köşe yazarları Dink’i faşistlikle, bazıları da Türklüğü aşağılamakla suçlamışlardır. Cinayet sonrası süreçte de bazı gazeteler eksik haber, bazıları da çarpık haber sundular, manipülasyon stratejilerine başvurdular.

Emniyet İstihbarat Daire Başkanı’nın görevden alınma haberi “görev değişikliği” olarak verilirken, Dink ailesine yöneltilen “çirkin” sözler bir kısım medya tarafından görmezden gelindi.

Farklı görüşlerdeki gazeteler “ulusal çıkar” konusu gündeme geldiğinde, büyük bir mutabakat içerisinde hareket ediyorlar, ulusal çıkar savunuculuğu konusunda tam bir uzlaşma söz konusu. İşte tam da bu noktada, “basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü”, “ulusal çıkar” miti karşısında bozguna uğruyor ve de en büyük kurban olan “gerçekler” kamuoyundan saklanmış oluyor.

Bugüne kadar birçok gazeteci ve aydın cinayete kurban gitti. Bu cinayetleri işleten zihinsel, kültürel ve siyasi kodları deşifre etmeden, bu siyasi cinayetlerin “neden” işlendiğine dair soruları soran “sorumlu gazeteciliğe” yaraşan sorgulamalar yapma cesaretini göstermeden, bir yere varmak olanaksız. Ana akım medyada hakim olan sükunet göz önüne alındığında, alternatif medya, STK’lar ve aktivistlere ne önemli büyük görevler düştüğü ortaya çıkmaktadır.

“Hrant Dink’in basında hedef haline gelen siyasi bir figüre dönüştürülmesi” süreci Gazeteci Kemal Gökteş’in yakın tarihteki çalışmalarıyla detaylı ve çarpıcı bir biçimde ortaya kondu.⁶ Bu çalışmada Hrant Dink’in kendisinin de dönüm noktası olarak kabul ettiği, ana akım medya tarafından fark edilip hedef haline geldiği 2004 yılından 2007 yılına dek doğrudan Dink’i hedef alan ve de daha geniş biçimde etnik köken ya da dini farklılıklar temelinde nefret söylemi içeren haberler ve köşe yazıları incelendi. Çalışmanın amacı nefret suçlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, bu suçlara meyilli olanları cesaretlendiren bu medya ortamının sorgulanması, medyanın işlevi ve sorumlulukları çerçevesinde tartışıldı.

⁶ "Türkiye’de Basının Kamuoyu Oluşturması, Örnek Olay: Hrant Dink’in Hedef Haline Gelen Bir Siyasal Figüre Dönüştürülmesi" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlayan Gökteş bu çalışmalarını daha sonra "Hrant Dink Cinayeti - Medya, Yargı, Devlet" kitabıyla genişletmiştir. Hrant Dink cinayetine ilişkin süreci de titizlikle takip eden, gazetecilik alanında pek çok ödül sahibi Kemal Gökteş’in ilgili haberlerine blogundan ulaşılabilir: <http://kemal-goktas.blogspot.com/>

Her fırsatta vurgulanan “Ermenilik” ve ötekileştiren söylem

Hrant Dink'in ve Agos'un ana akım medya ve milliyetçi, muhafazakar görüşlü daha marjinal medya organları tarafından keşfi, kendi deyimiyle “Çok olması”⁷ 6 Şubat 2004 tarihinde Agos'ta yayımlanan Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olduğuna ilişkin haberle olmuştur. Haber 15 gün sonra 21 Şubat 2004'te Ersin Kalkan imzasıyla Agos ve Hrant Dink referans gösterilerek Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Bu habere başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere gelen tepkilerin çoğu “bu bilginin gerçek olmadığı” ve “bu haberin ortaya atılmasının altında başka nedenlerin olduğu” çerçevesinde yerini almıştır. Ertesi gün Hürriyet' gazetesinde Gökçen'in Ermeni değil Boşnak olduğuna ilişkin bir başka haber yayımlanmış ancak hiçbir olumsuz tepkiyle karşılaşmamıştır. Bir başka deyişle sorunun Gökçen'in Türk etnik kökeni dışında bir başka etnik kökenden olması değil, Ermeni olduğunun iddia edilmesi⁸ olduğu açıkça tespit edilmiştir⁹. Haberin Hürriyet gazetesinde yayımlandığı günün hemen ertesinde Cumhuriyet gazetesinden Deniz Som “Damardan”¹⁰ başlıklı bir yazı kaleme almış ve Hrant Dink'in henüz gündeme gelmemiş olan 13 Şubat 2004 tarihli “Ermeni kimliği üzerine” başlıklı yazısını, bu yazıda Ermeni diasporasının ruh halini tasvir etmek üzere kullanılan ve daha sonra Dink'in 301. Maddeden yargılanmasına neden olacak “Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur, yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun” ” cümlesini hatırlatma ihtiyacı hissetmiştir. Som, 25 Şubat 2004'te Hrant Dink'ten gelen ve cümlenin anlamını ve cümlenin yer aldığı yazı dizisinin bağlamını, amacını detaylı bir şekilde anlatan mektubunu¹¹ yayımlamış ancak herhangi bir yorum yapmayarak kararı okuyucuya bırakmayı tercih etmiştir. Aynı gün Milliyet'te Hasan Pulur “Sabiha Gökçen'in Ermeniliği nereden mi çıktı?”¹² başlıklı yazısında Gökçen'le ilgili iddiaları “ipe sapa gelmez laflar” olarak tanımladıktan sonra Hrant Dink'in çokkültürlülük üzerine görüşlerini alaycı bir üslupla eleştirmiş ardından da “Türkçe'yi çok iyi bildiği anlaşılan Hrant Dink, acaba ‘Aba altından sapa göstermek’ deyimini de hiç duymuş mu?” sorusuyla Dink'in aslen bu topraklara, bu dile, bu kültüre yabancı olduğunu ima etmiştir. Pulur, Dink'i ötekileştirirken bir taraftan onu “aba altından sapa gösteren” bir tehdit olarak da konumlamıştır. Ana akım medya aracılığıyla geniş kitlelere yayılan bu tartışmalar aynı dönemde daha az okuyucu kitlesine sahip ancak milliyetçi ve muhafazakar basında daha yaygın şekilde kendine yer bulmuş, Dink'in ismi haberlerde ve köşe yazılarında bundan böyle “bölücü, yıkıcı, düşman” sıfatlarıyla anılmaya başlamıştır.

Yeni Mesaj gazetesinden Muharrem Bayraktar 21 Şubat 2004 tarihli köşe yazısında¹³ Dink'in 13 Şubat tarihli “Ermeni kimliği üzerine” yazısındaki tartışmalı cümleye

⁷ Hrant Dink, “Neden Hedef Seçildim”, Agos, 12.01.2007

⁸ Etnik, dini ya da cinsel kimliğin yani doğal bir kimlik unsurunun olumsuz anlamda hatta bazı durumlarda bir hakaret olarak kullanılması nefret söylemi içeren haberlerde sıkça rastlanan bir durumdur. Daha ayrıntılı örnekleri için Uluslararası Hrant Dink Vakfı'nın hazırladığı “Ulusal Basında Nefret Söylemi Araştırması”na http://www.nefretsoylemi.org/rapor_aciklamalar.asp ya da İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Eser Köker ve Ülkü Doğanay imzasıyla yayınlanan “İrkçi değilim ama: Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler” http://www.ihop.org.tr/dosya/diger/irkci_degilim_web.pdf başlıklı araştırmaya bakılabilir

⁹ Göktaş, “Hrant Dink'in Basında Hedef Haline Getirilen Bir Siyasi Figüre Dönüştürülmesi”, <http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=56&bolum=arastirma>

¹⁰ Deniz Som, Vaziyet, “Damardan”, 21.02.2004

¹¹ Deniz Som, Vaziyet, “Hrant Dink'ten”, 25.02.2004

¹² Hasan Pulur, Olaylar ve İnsanlar, “Sabiha Gökçen'in Ermeniliği nereden mi çıktı?”, 25.02.2004

¹³ Muharrem Bayraktar, Gündem, “Türk'ün kanı zehirli imiş!” 21.02.2004

odaklanarak, Dink'e bu ülkeyi terk etmesini salık verirken bir taraftan savcılarını göreve çağırılmış, diğer taraftan Agos'un telefon numaralarını yayımlamak suretiyle okuyucuları *"tepkilerini medenice dile getirmeye"* davet etmiştir. Yeniçağ gazetesinden Arslan Tekin aynı günlerde *"Kıyım Tamam şimdi 'Büyük Ermenistan'a bak!'"* başlıklı yazısında Sabiha Gökçen'in Ermeni olmasının sakıncalarını şu sözlerle açıklamıştır:

"Ermeniciler Türkiye'de bir şey ispat etmek için yırtınıyorlar. Neyi ispat etmek istiyorlar? Türklerin Ermenileri kestiğini! Sabiha Gökçen meselesi bununla bağlantılıdır. Çünkü Gökçen'in ailesi 1915'te 'ölmüştür' ...'Ölmüştür'ün manasını biliyor musunuz? Bunun Ermenicilerin literatüründeki karşılığı 'kesilmiştir'! Başyazar (Oktay Ekşi'den bahsediyor C.S) Ermenilerle Boşnakları, Çerkezleri aynı kefeye nasıl koyabilir!"¹⁴

Tekin yazısında önce Gökçen haberini yayımlayan ve Gökçen'in Ermeni olmasının bir sakıncası olmadığını belirten meslektaşlarını eleştirmiş, ardından Dink'in kendisine gönderdiği cevabı yayımlamıştır. Cevaptan daha da sinirlendiği anlaşılan ancak okuyucularına sakin olmalarını salık veren Tekin'in, 25 Şubat 2004 tarihli *"Türk'ün kanı zehirli' ne demek oluyor!"* başlıklı yazısında ise belirttiği şekilde kızgınlığının asıl sebebi yazının içeriği değil Dink'in cesaretidir:

"Şimdi AB kapısı aralandı sanılıp istedikleri gibi at koşturuyorlar, yarın, bu atları üzerimize sürüp tepelemeye kalkacaklardır."¹⁵

Önce Vatan gazetesinin 26 Şubat 2004'teki *"Bir rezalet örneği"¹⁶* başlıklı sürmanşetinde ve iç sayfalarda devam eden haberinde Hrant Dink'in aslında Ermeni olmadığı iddia edilmiş ve Dink *"Türkiye'deki Ermeni vatandaşları Türk Devleti aleyhine kışkırtmakla"* suçlanmıştır. Agos gazetesinin *"tarihte en büyük Türk düşmanı kızıl anarşist Ermeni Antranik"*le ilgili bir kitabın ilanını yayımladığını da ihbar eden gazete hükümetten bu yayınlara son verilmesini talep etmiştir. Yine aynı gün gazetenin başyazarı Orhan Kiverlioğlu *"HRANT'IN HIRLAYIŞI"¹⁷* başlıklı bir yazı kaleme almış, baştan sona hakaretlerle dolu yazıda Agos *"patlamış bir kanalizasyona"* benzetilirken, *"Darwin'i haklı çıkaran ilk ve tek numune varlık olarak maymun genlerini taşıyan ruhunun aksettiği surati karşısında, orangutan maymunun dahi tiksinti duyduğu Hrant Dink"* tamlaması gazetenin yazarının hakarettaki sınır tanımazlığını ortaya koymuştur.

Dikkati çeken nokta, son örnekteki gibi hakaret içerenler dışında, Hrant Dink'in tartışmaya ya da yanlış anlaşılmalara neden olan cümlesinin bağlamını anlatabilmek sarf ettiği çabadır. Hemen her gazetede söz konusu cümleyle ilgili haberin bir yerinde Dink'in cevabından, açıklamasından bahsedilmektedir. Ancak bu gayret yeterli olmamış, Agos gazetesi önünde toplanan milliyetçi eğilimli gruplar Agos'u ve gazeteyi tehdit etmeye başlamışlardır. Yeniçağ gazetesinde 27 Şubat 2004'te Hüseyin Çolak imzasıyla yayınlanan *"Agos düzenimizi bozamaz"* başlıklı haberde Ülkü

¹⁴ Arslan Tekin, Türkçesi, "Kıyım tamam, şimdi 'Büyük Ermenistan'a bak!", 24.02.2004

¹⁵ Arslan Tekin, Türkçesi, "Türk'ün kanı zehirli' ne demek oluyor!", 25.02.2004

¹⁶ Önce Vatan, "Bir rezalet örneği, Türkiye'de yayınlanan Agos Gazetesi Türklüğe hakaret ediyor", s.1, 5, 26.02.2004

¹⁷ Orhan Kiverlioğlu, Bugünlük, "HRANT'IN HIRLAYIŞI", Önce Vatan, 26.02.2004

Ocakları'ndan geldiği ifade edilen eylemciler “yurtsever gençler” olarak tanımlanmış, eylemcilerin basın açıklamasında yer alan tehditlere genişçe yer verilmiştir.

“...Türk Milletinin engin hoşgörüsü birileri tarafından istismar edilmekte ve sabrımızın sınırları zorlanmaktadır. Tarih boyunca efendileri tarafından yönlendirilen bu kukla zihniyetler, bir an önce akıllarına başlarına almalıdırlar. Bu ülkede yaşayan herkes kardeşimizdir ve bize yüce Tanrı'nın bir emanetidir. Bu durumun iyi algılanması gerekmektedir...”¹⁸

Bu sırada *Önce Vatan* gazetesinden Yılmaz Ergül 25 gün devam eden “Ermeni soykırım katarları” başlıklı yazı dizisiyle tarihi olayları “AB trenine eklenen soykırım katarları” metaforu ile anlatırken sonuçta Ermeni yurttaşlardan “çoğunluğu Türk olan yüce ulusla kenetlenmeyi mi yoksa gaflet, dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunmayı” mı tercih ettikleri sorusuna cevap vermeleri istenmektedir¹⁹. Aynı gazetede ayrıca 12 Mart'ta yayımlanan bir okuyucu mektubunda Hrant Dink'ten “Ermeni vatandaşı olan bir densiz” olarak söz edilirken “damarlarındaki dolaşan zehiri gerekirse temizlemesini biliriz” tehdidi hiçbir editoryal denetime takılmamıştır²⁰. Aynı gün yine Orhan Kiverlioğlu hakaretlerine Dink'in yanı sıra ona destek verenleri ve Fener Rum Patriği Bartholomeos'u da eklemiş ve bu “ihamet urları”na “neşter atılması gerektiği” sonucuna varmıştır.

“Kaç gün evvel, bu toprağın ekmeğini yediği ve Türkiye Cumhuriyeti sayesinde de adam gibi yaşadığı halde, Türkün kanının zehirli olduğunu, yerine Ermeninin temiz kanının konmasını isteyen, alçaklığın ona göre irtifa sayıldığı bir ihanet çukuru, Türk kafa kağıdı sahibi kansız süprüntülerin kaleminden destek ve teşvik görmüştü... Ermeni tahrikçisi, Türk düşmanı nankör Protestan destek görür de, hâmilî ruhi şeytânî Papazbaşı rum isyancısı görmez mi?..”²¹

Bu arada artan tehditlerin tehlikeli boyutlara geldiğine dikkat çeken, Hrant Dink'e yapılanları haksız bulan ve destek veren yazarlar ve gazeteler de vardır. Bunlar arasında en çarpıcı olanlarından biri “Ötekinin üzerindeki tehlikeli prova!”²² başlığıyla 2006 yılında bir nefret cinayeti ile yaşamını yitiren Baki Koşar imzalıdır. Köşesinden “Çok sevgili Hrant”²³ diye başlayan bir destek mektubu yayınlayan Pınar Selek ise üç kez beraat etmesine ve suçlanmasına tek dayanak oluşturan tanığın ifadesini değiştirmesine rağmen 13 yıldır hukuk mücadelesini sürdürmektedir. Dink'in yaşamını sonlandıran nefret cinayetinin nasıl bir ortamda filizlendiğini tartışırken gözümüze çarpan bu iki örnek, toplumun bir bölümü ile ters düşmek pahasına düşüncesini açıklamaya ya da yaşam tarzını sürdürmeye cesaret edenlerin yaşam hakkının ne kadar korunmasız olduğunu bir kez daha gözler önünde sermektedir.

2004 yılının Mart ayında aynı zamanda *Hürriyet* gazetesinden Necdet Açı'nın ortaya çıkardığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın (KKK) kaymakamlıklara gönderdiği yazı vasıtasıyla istihbarat toplama planı²⁴ gazetelerde geniş yankı bulmuş, Genel Kurmay

¹⁸ Hüseyin Çolak, “Agos düzenimizi bozamaz”, Yeniçağ, 27.02.2004

¹⁹ Yılmaz Ergül, “Ermeni soykırım katarları 25” *Önce Vatan*, 17.03.2004

²⁰ Muammer Özyavuz, *Vatan Postası Okuyucuyla Başbaşa*, “ERMENİ VATANDAŞIN DENSİZLİĞİ”, 12.03.2004

²¹ Orhan Kiverlioğlu, *Bugünlük, İtibar Yağması*, 12.03.2004

²² Baki Koşar, “Ötekinin üzerindeki tehlikeli prova!”, *Gündem*, 27.03.2004.

²³ Pınar Selek, “Hrant Dink'e mektup”, *Gündem*, Şubat 2004

²⁴ Necdet Açı, “Sosyetik Fişleme”, *Hürriyet*, 10.03.2004

Başkanlığı tarafından doğruluğu onaylanan bu haberle KKK'nın ülkedeki "AB, ABD ve irtica yanlısı kişileri" yanı sıra "azınlıklar ve kendisini azınlık olarak görme eğiliminde olanlar, yazar ve düşünürler, internet grupları, sanatçılar, yüksek sosyete grupları, kimi medya kuruluşları"ni izleme girişimleri ortaya çıkmıştır. Genel Kurmay Başkanlığı açıklamasında "çıkabilecek ve çıkan olayların önlenmesi"ni amaçladıklarını ifade etse²⁵ de belge hangi eğilimde olduklarına bakılmaksızın azınlıkların, yazarların, sanatçıların devletin bazı kesimlerinin gözünde tehdit olarak algılanma riski taşıdığını göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Hrant Dink'in 2 Ekim 2004 tarihinde *Birgün* gazetesinde yazmış olduğu "Hoş Gidişler Ola..."²⁶ başlıklı yazısı yeni bir tartışmanın kapısını açmıştır. Yazının konusu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş ve bununla birlikte gerçekleşmesi beklenen demokratikleşme sürecidir ve yazar bu süreçten duyduğu memnuniyeti iyimser ve coşkulu bir şekilde dile getirmiştir. Ancak 9 Ekim tarihli *Yeniçağ* gazetesi Dink'in Atatürk'e dil uzattığını düşünmektedir, üstelik her defasında altının çizildiği üzere o bir Ermeni'dir. Gazetenin "ERMENİYE BAK" manşetiyle verdiği haberin asıl konusu kim oldukları konusunda bilgi verilmeyen ancak okuyucu yerine "Vatandaşlar" olarak tanımlanan kişilerin Dink'in yazısına verdiği tepkidir. Gazete bu tepkiyi şöyle ifade etmiştir:

*"VATANDAŞLAR, 'Aklınca Gazi Mustafa Kemal Atatürk'le alay etmeye kalkıyor! Ruslarla birlikte olan ve Türk askerini sırtından süngüleyen Ermeni çetelerinin kışlarına yediği tekmenin acısını çıkarmaya çalışan Hrant, her fırsatta bunu yapıyor' diyerek tepki gösterdi"*²⁷

Haberde konu edilen yazının, bir bölümü bir kutu içerisinde gazetenin sekizinci sayfasında yayımlanmış olmasına rağmen, içeriği ile ilgili hiçbir tartışma yer almamaktadır. Bu tepkiyi yaratan yalnızca Mustafa Kemal Atatürk'e ithafen yazılan "Hoş Gelişler Ola" adlı türkünün olumlu anlamda dahi olsa bir Ermeni tarafından değiştirilerek kullanılmasıdır. Manşet haberin tam merkezinde İğdır Soykırım Anıtı'nın büyükçe bir fotoğrafı, solunda anıtla aynı boyda "Hoş Gelişler Ola" türküsünün sözleri, sağda ise "Kıyımı alkışlayan sözde gazeteci!" cümlesiyle Hrant Dink'in fotoğrafı yer almaktadır. Haberin sekizinci sayfadaki devamında türkünün sözleri bir kez daha yayımlanmıştır. Bu sözcük oyununu "küstahlık" olarak niteleyen gazete bunun karşılığında türkünün orta çıktığı iddia edilen dönemi düşmanlığı körükleyen ağır bir nefret söylemi ile tasvir ederek karşılık vermiştir:

*"...Çünkü bir gün öncesine kadar, Ermeni çeteleri tarafından minicik yavruları ekmek fırınlarında yakılıyor, hamile kadınlar süngülerle delik deşik ediliyor, zavallı yaşlılar ise balta ve kazmalarla kafaları, vücutları parçalanarak hunharca katlediliyordu. Köyler kan gölüne dönerken, kudurmuş Ermeni çeteleri zevk içinde kahkaha atıp şarap içiyorlardı...Yıllardır komşuluk yapıp ekmeğini yedikleri kadınların el ve ayaklarını kazıklara bağlayıp ırzına geçiyorlardı..."*²⁸

²⁵ "Düzelteceğiz", Hürriyet, 11.03.2004

²⁶ Hrant Dink, "Hoş Gidişler Ola...", Birgün, 07.10.2004

²⁷ "Ermeniyeye Bak", Yeniçağ, 09.10.2004

²⁸ "Tayyip'ten cesaret alıyorlar", Yeniçağ, 09.10.2004

Gazetenin bu haberi veriş şekli, yalnızca Basın Konseyi tarafından, Dink'in şikayeti üzerine, "ırksal köken nedeniyle aşağılama" gerekçesiyle "oyçokluğu" ile uyarılmıştır²⁹. Oysa yazılarında ya da öfkelenenlere gönderdiği mektuplarda hakaret amacı taşımadığını defalarca açıklamasına rağmen Hrant Dink'in ifade özgürlüğünden yararlanması yukarıdaki örnekteki kadar kolay olmamıştır. Dink ve Karin Karakaşlı hakkında Dink'in 13 Şubat 2004'te yazdığı yazı nedeniyle "Mehmet Soykan adlı inşaat mühendisinin hukuk mücadelesi başlattığını" okurlarına 14 Aralık 2004'te duyuran *Yeniçağ* gazetesi, yine Dink'in fotoğrafını "Hrant Dink, yazdığı yazılarla Türk milletine hakaretler yağdırdı"³⁰ ifadesini altına yerleştirerek kullanırken, duruşma süresince adaletin "Türk", Dink'in "Ermeni" olduğunu her defasında vurgulamıştır. Öyle ki Dink ve Karakaşlı'yı savunan avukatlar da gazetenin tepkilerine yer verdiği "vatandaşlar"ın tehditlerinden paylarını almışlardır:

"Giydiğin avukatlık cüppesinin ya hakkını ver ya da çıkartıp bu ülkeyi terk et"³¹

Yeniçağ'a destek çıkan *Ortadoğu* gazetesi ise duruşmayla ilgili verdiği haberin başlığında "mahkeme tarafından alınmış gibi" ya da alınacağından emin gibi kararı açıklamıştır:

"Agos'un sesi kısılacak!"³²

Hrant Dink 16 Şubat 2006'da katıldığı bir konferanstaki ifadeleri nedeniyle yeniden manşetlerde hedef gösterilmiştir. Konferansa Dink'le birlikte katılan Oral Çalışlar kendilerini protesto etmek için örgütlenmiş bir yapının varlığından söz etmiştir.³³ Tartışmalara konu olan ifadesini yeniden açıklayan ve bundan rahatsız olanlardan özür dileyen Dink konuşması sırasında İstiklal Marşı'nda geçen "kahraman ırkım" sözlerinin kendisine ırkçılığı çağrıştırdığı için rahatsızlık duyduğunu söylemiştir. *Ortadoğu* gazetesi 18 Şubat'ta yine Dink'in fotoğrafının yanına "Ya sev ya terk et" manşetini atarken Dink'in "neden hala Türk vatandaşı olduğunu" (tabii ki yetkililere) sormaktadır. Dink'in sözleri milliyetçi muhafazakar çizgideki hemen tüm gazetelerde "şimdi de İstiklal Marşımıza dil uzattı"³⁴ ihbarıyla verilirken ve marşın kime ait olduğunun yeniden altı çizilirken, ana akım medya da bu ifadeden hoşlanmamıştır. 18 Şubat tarihli *Vatan* gazetesindeki haberin "Hrant Dink hem özür diledi hem de İstiklal Marşı gafı yaptı"³⁵ üst başlığındaki "gaf" sözcüğü ile Dink'in sözlerinin yersizliği ima edilirken *Hürriyet* gazetesinin Antalya muhabirinin kaleme aldığı habere göre Dink "bu kez İstiklal Marşı'nı bölücü bulduğunu söylemiştir"³⁶

Dink'in aynı günlerde Diyarbakır'da katıldığı bir konferanstaki sözleri *Yeniçağ* tarafından "Hrant kaşıyor"³⁷ manşet haberiyle ve yine fotoğrafıyla hedef gösterilerek verilmiştir. Haberin içeriğinde Dink'in konferansta Kürtler ve Türklerin bir arada

²⁹ "Onlar şimdiden mahkum oldular", *Yeniçağ*, 29.11.2004

³⁰ Yüksel Mutlu, "Türk adaletine hesap verecekler", 14.12.2004

³¹ Yüksel Mutlu, "Hrant'ın avukatı ortalığı karıştırdı", 15.12.2004

³² Osman Altuntaş, "Agos'un sesi kısılacak!", 15.12.2004

³³ Oral Çalışlar, Sifir Noktası, "Antalya'da Düşünce Özgürlüğünün Sınırları", *Cumhuriyet*, 18.02.2006

³⁴ "Şimdi de marşımıza dil uzattı", *Vakit*, 22.02.2006, "İstiklal Marşı bölücü" diyen Hrant'a tepki", *Vakit*, 19.02.2006, "Hrant'a suç duyurusu", "Savcılar göreve çağırıldı", *Ortadoğu*, 20, 23 .02.2006

³⁵ "Kahraman ırkım' yerine 'çalışkan halkım' desek ne olur", *Vatan*, 18.02.2006

³⁶ "Dink: Türklerden özür dilerim", *Hürriyet*, 19.02.2006

³⁷ "Hrant Kaşıyor", *Yeniçağ*, s. 1, 10, 20.02.2006

yaşamaları gerektiği ifadeleri yer almasına rağmen seçilen başlık ve spotla adeta bir düşmanlığın körüklendiği izlenimi yaratılmaktadır.

2006 yılının Şubat ayında ayrıca, Yargıtay Başsavcılığı, Hrant Dink'e iki yıl önce açılmış ve "Türklüğe hakareten" altı ay hapis cezasıyla sonuçlanan dava hakkında kararın bozulması yönünde görüşünü açıklamıştır. Ana akım medya sözkonusu tebliğnameyi 301. Maddenin özgürlükçü şekilde yorumlanması olarak değerlendirirken³⁸, *Vakit* "hoşgörü" olarak yorumlamıştır³⁹. Ancak bundan kısa bir süre sonra *Yeni Mesaj* gazetesinin sayfalarında kendisine yer ayrılan *Giresun Işık* gazetesinden Hüseyin Mümtaz, "*Devleti ülkesi ve milleti ile bölme-yıkma özgürlüğü*"⁴⁰ başlıklı yazısında Dink'e bu kez Anayasa'nın 66. Maddesiyle Türk olma mecburiyetini hatırlatmakta, ayrıca Dink'in takkiye yaptığını iddia ederek, asıl amacının Ağrı Dağı yani toprak talebi olduğunda ısrar etmektedir.

Hatırlanacağı üzere hakkında 301. Maddeden dava açıldıktan sonra Hrant Dink "*Türklüğe hakaret suçundan aldığım ceza kesinleşirse bu ülkeden giderim*" demiştir⁴¹. Yargıyı etkileme teşebbüsünde bulunma gerekçesiyle bir başka davanın nedenlerinden biri olacak olan bu söz muhafazakar milliyetçi basında Dink hakkında yapılan haberlerin hemen tamamında kendisine hatırlatılmış ve her fırsatta ülkeyi terk etmesi istenmiştir.

2006 yılı yalnızca Hrant Dink için değil, devletin resmi görüşünün dışına çıkan pek çok yazar için zor bir senedir. Önce ABD'de Ermeni toplumunun düzenlediği bir konferansa katılan Hrant Dink ve Ragıp Zarakolu *Ortadoğu* gazetesinin "*KOVUN BUNLARI*"⁴² manşetinde hedef gösterileceklerdir. Fransız Parlamentosu'nun Ermeni soykırımını reddetmeyi suç sayan kararının oylamasıyla aynı gün Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Orhan Pamuk Türk düşmanlığı⁴³ ve hırsızlıkla⁴⁴ suçlanmış, *Baba ve Piç* adlı romanı nedeniyle 301. Maddeden yargılanan Elif Şafak'ın psikolojisi⁴⁵ hatta aile geçmişi⁴⁶ yazı konusu yapılmış, Etyen Mahçupyan bölücü⁴⁷ ve art niyetli olmakla⁴⁸, Ahmet İnel aydın ve Türk olmamakla⁴⁹ suçlanırken, Baskın Oran şahsında "*ırmağın akış yönünün tersine yüzen herkes*" MİT Müsteşarı ve Cumhuriyet savcılarına şikayet edilmiştir⁵⁰.

³⁸ "Başsavcılık müdahale etti: Hrant Dink suçsuz", Sabah, 25.02.2006, "Savcı beraat istedi", Hürriyet 25.02.2006, Adnan Keskin, "Başsavcı özgürlükçü", Radikal, 25.02.2006

³⁹ "Hrant Dink'e hoşgörü", *Vakit*, 25.02.2006

⁴⁰ Hüseyin Mümtaz, "*Devleti ülkesi ve milleti ile bölme-yıkma özgürlüğü*", *Yeni Mesaj*, 08.03.2006

⁴² "Kovun Bunları", *Ortadoğu*, 13.03.2006

⁴³ Arslan Tekin, "Orhan'ın pisliliğini örtedursunlar...", *Yeniçağ*, 14.10.2006

⁴⁴ Özlem Albayrak, "Bir Nobel stratejisi olarak: Riya", *Yenişafak*, 17.10.2006

⁴⁵ Ahmet Gürsoy, "Türklüğe hakaret ya da yazarın psikolojisi", *Yeniçağ*, 23.09.2006

⁴⁶ İsrail Kumbasar, "Elif Şafak gibi çocuk yetiştiren kaç kişi var?", *Yeniçağ*, 28.09.2006

⁴⁷ Hasan Demir, "Misyonerlerden bölücülere destek", *Yeniçağ*, 13 Ocak 2006

⁴⁸ Arslan Tekin, "Art niyetli adam yine yazdı: 'Şehit kanı edebiyatı yapanlar ahlaksız!'", *Yeniçağ*, 24.07.2006

⁴⁹ Hulki Cevizoğlu, "Anıtı Türkiye'ye de dikecekler!..", *Yeniçağ*, 31.10.2006

⁵⁰ Arslan Bulut, "MİT Müsteşarına ve Cumhuriyet savcılarına uyarı", *Yeniçağ*, 24.05.2006

Medya halen “nefret söylemi” sorunu ve sonuçlarıyla yüzleşmedi

Hrant Dink ise aynı yıl ayrıca adil yargılamayı etkileme suçundan yargılanmakta ve duruşmalarda ana akım medyada dahi “*protestocular*” olarak adlandırılan milliyetçi grupların saldırılarına maruz kalmaktadır⁵¹ daha milliyetçi çizgideki medya ise söz konusu saldırılarda başı çeken Av. Kemal Kerinçsiz’e yapılan haksızlıkları sayfalarına taşımaktadır⁵². Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin yerel mahkemenin verdiği cezayı onamasının ardından Dink Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuracağını ifade ederken, onu hedef gösteren medyada tam bir zafer havası hakimdir:

“Hrant Dink topla bavulunu git”⁵³

“Bak hepimiz ısrar ediyoruz...Gitme Hrant! Ne güzel atışıp duruyoruz. Ama istiyorsan ülkenin kıymetini anlamak için bir müddet çık...”⁵⁴

2007 yılında Hrant Dink’in öldürülmesine çok kısa bir süre kala *Yeniçağ* gazetesinden İsrail Kumbasar’ın “*Dimitri Karayani ‘vatana ihanet’ sözü ile suç mu işledi?*”⁵⁵ başlıklı ve o sıralar gündemde olan azınlık vakıflarına mallarının iade edilmesine ilişkin yasaya dair tartışmaları konu alan yazısı aslında bütün bu sürecin özünü ortaya koymaktadır. Türkiye’de basınının büyük kısmını elinde bulunduran milliyetçi muhafazakar gazeteciler ve yazarlar için dar kapsamda Ermeniler ama daha geniş kapsamda azınlıklar ya da KKK’nın deyimiyle kendini azınlık hissedenler ikiye ayrılmaktadır: İyi olanlar, nerede yaşadıklarını bilip kimliklerini görünmez kılıp, geçmişi ve devletin resmi söylemini sorgulamayanlar, ki onlar zaten Allah’ın Türklere bir emaneti olarak korunacaklardır, kimliklerini ortaya koyup bir de ülkenin politikaları konusunda söz söylemeye cesaret edenlere ise “ülkeyi terk etmek ya da sonuçlarına katlanmak” yollarından biri kalmaktadır. Amiral gemisinden en marjinaline kadar medyanın büyük kısmı “Türkiye Türklerindir”i hala benimsemektedir. Bütün bu sürecin sonunda, göz göre göre gelen, önu alınmayan öfke ve nefretin bir cinayetle sonuçlanması ne yazık ki halen medyanın büyük bölümünde sorgulanmaya değer görülmemektedir. Uluslararası Hrant Dink Vakfı, Sosyal Değişim Derneği ve İnsan Hakları Ortak Platformu gibi sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle gerçekleştirilen araştırmalar medyada ayrımcılığın, nefret söyleminin boyutlarını gözler önüne sererek olumlu adımlar atmış olsalar da bizzat uygulayıcılar açısından sağlıklı bir değerlendirme ve özeleştirinin eksikliği göze çarpmaktadır.

Kaynaklar:

Ann Weber, Nefret Söylemi El Kitabı (Manual on Hate Speech) Council of Europe Publishing, 2009
Council of Europe-Committee of Ministers, Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers’

Deputies,[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dhlgbt_docs/CM_Rec\(97\)_20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dhlgbt_docs/CM_Rec(97)_20_en.pdf)

Eser Köker ve Ülkü Doğanay, “İrkçi değilim ama: Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler”İnsan Hakları Ortak Platformu http://www.ihop.org.tr/dosya/diger/irkci_degilim_web.pdf

Kemal Gökteş, “Hrant Dink’in Hedef Haline Gelen Bir Siyasal Figüre Dönüştürülmesi”,

⁵¹ Mutlu Koser, “Protestocuları polis kurtardı”, *Hürriyet*, 17.05.2006, Ali Oktay, “Hrant Dink Davası yine olaylı başladı”, *Sabah* 05.07.2006

⁵² Arslan Tekin, “Halk muhaliflerinin uykusunu kaçırın Av.Kemal Kerinçsiz’in mektubu”, 24.07.2006

⁵³ “Hrant Dink topla bavulunu git”, *Yeniçağ*, 13.07.2006

⁵⁴ Arslan Tekin, “Papatya falına baktım Hrant gidecek mi gitmeyecek mi?”, *Yeniçağ*, 15.07.2006

⁵⁵ İsrail Kumbasar, “Dimitri Karayani ‘vatana ihanet’ sözü ile suç mu işledi?”, *Yeniçağ*, 17.01.2007

<http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=56&bolum=arastirma>

Teun Van Dijk, Discourse and Power : Contributions to Critical Discourse Studies, Houndsmills : Palgrave MacMillan, 2008

Uluslararası Hrant Dink Vakfı, "Ulusal Basında Nefret Söylemi Araştırması" http://www.nefretsoylemi.org/rapor_aciklamalar.asp

Yasemin İnceoğlu-Nebahat Çomak, Metin Çözümlemeleri, Ayrıntı Yayınları, 2009

Haberler (Metindeki sırasıyla)

Hrant Dink, "Neden Hedef Seçildim", Agos, 12.01.2007

Deniz Som, Vaziyet, "Damardan", 21.02.2004

Deniz Som, Vaziyet, "Hrant Dink'ten", 25.02.2004

Hasan Pulur, Olaylar ve İnsanlar, "Sabiha Gökçen'in Ermeniliği nereden mi çıktı?", 25.02.2004

Muharrem Bayraktar, Gündem, "Türk'ün kanı zehirli imiş!" 21.02.2004

Arslan Tekin, Türkçesi, "Kıyım tamam, şimdi 'Büyük Ermenistan'a bak!", 24.02.2004

Arslan Tekin, Türkçesi, "Türk'ün kanı zehirli' ne demek oluyor!", 25.02.2004

Önce Vatan, "Bir rezalet örneği, Türkiye'de yayınlanan Agos Gazetesi Türklüğe hakaret ediyor", s.1, 5, 26.02.2004

Orhan Kivelioglu, Bugünlük, "HRANT'IN HIRLAYIŞI", Önce Vatan, 26.02.2004

Hüseyin Çolak, "Agos düzenimizi bozamaz", Yeniçağ, 27.02.2004

Yılmaz Ergül, "Ermeni soykırım katarları 25" Önce Vatan, 17.03.2004

Muammer Özyavuz, Vatan Postası Okuyucuyla Başbaşa, "ERMENİ VATANDAŞIN DENSİZLİĞİ", 12.03.2004

Orhan Kiverlioğlu, Bugünlük, İtibar Yağması, 12.03.2004

Baki Koşar, "Ötekinin üzerindeki tehlikeli prova!", Gündem, 27.03.2004.

Pınar Selek, "Hrant Dink'e mektup", Gündem, Şubat 2004

Necdet Açıkan, "Sosyetik Fişleme", Hürriyet, 10.03.2004

"Düzelteceğiz", Hürriyet, 11.03.2004

Hrant Dink, "Hoş Gidişler Ola...", Birgün, 07.10.2004

"Ermeniye Bak", Yeniçağ, 09.10.2004

"Tayyip'ten cesaret alıyorlar", Yeniçağ, 09.10.2004

"Onlar şimdiden mahkum oldular", Yeniçağ, 29.11.2004

Yüksel Mutlu, "Türk adaletine hesap verecekler", 14.12.2004

Yüksel Mutlu, "Hrant'ın avukatı ortalığı karıştırdı", 15.12.2004

Osman Altuntaş, "Agos'un sesi kısılacak!", 15.12.2004

Oral Çalışlar, Sıfır Noktası, "Antalya'da Düşünce Özgürlüğünün Sınırları", Cumhuriyet, 18.02.2006

"Şimdi de marşımıza dil uzattı", Vakit, 22.02.2006,

"İstiklal Marşı bölücü" diyen Hrant'a tepki", Vakit, 19.02.2006,

"Hrant'a suç duyurusu", "Savcılar göreve çağırıldı", Ortadoğu, 20, 23 .02.2006

"Kahraman ırkım' yerine 'çalışkan halkım' desek ne olur", Vatan, 18.02.2006

"Dink: Türklerden özür dilerim", Hürriyet, 19.02.2006

"Hrant Kaşıyor", Yeniçağ, s. 1, 10, 20.02.2006

"Başsavcılık müdahale etti: Hrant Dink suçsuz", Sabah, 25.02.2006,

"Savcı beraat istedi", Hürriyet 25.02.2006,

Adnan Keskin, "Başsavcı özgürlükçü", Radikal, 25.02.2006

"Hrant Dink'e hoşgörü", Vakit, 25.02.2006

Hüseyin Mümtaz, "Devleti ülkesi ve milleti ile bölme-yıkma özgürlüğü", Yeni Mesaj, 08.03.2006

Erol Önderoğlu, "ÇGD ve İHD'den Gazeteci Hrant Dink'e Destek, Bianet, 10.10.2005

"Kovun Bunları", Ortadoğu, 13.03.2006

Arslan Tekin, "Orhan'ın pislüğünü örtedursunlar...", Yeniçağ, 14.10.2006

Özlem Albayrak, "Bir Nobel stratejisi olarak: Riya", Yenişafak, 17.10.2006

Ahmet Gürsoy, "Türklüğe hakaret ya da yazarın psikolojisi", Yeniçağ, 23.09.2006

İsrafil Kumbasar, "Elif Şafak gibi çocuk yetiştiren kaç kişi var?", Yeniçağ, 28.09.2006

Hasan Demir, "Misyonerlerden bölücülere destek", Yeniçağ, 13 Ocak 2006

Arslan Tekin, "Art niyetli adam yine yazdı: 'Şehit kanı edebiyatı yapanlar ahlaksız!",

Yeniçağ, 24.07.2006

Hulki Cevizoğlu, "Anıtı Türkiye'ye de dikecekler!..", Yeniçağ, 31.10.2006

Arslan Bulut, "MİT Müsteşarına ve Cumhuriyet savcılarına uyarı", Yeniçağ, 24.05.2006

Mutlu Koser, "Protestocuları polis kurtardı", Hürriyet, 17.05.2006, Ali Oktay, "Hrant Dink Davası yine olaylı başladı", Sabah 05.07.2006

Arslan Tekin, "Halk muhaliflerinin uykusunu kaçıran Av.Kemal Keriñsiz'in mektubu", 24.07.2006
"Hrant Dink toplu bavulunu git", Yeniçağ, 13.07.2006
Arslan Tekin, "Papatya falına baktım Hrant gidecek mi gitmeyecek mi?", Yeniçağ, 15.07.2006
İsrafil Kumbasar, "Dimitri Karayani 'vatana ihanet' sözü ile suç mu işledi?", Yeniçağ, 17.01.2007

TARİHSEL BİR BAKIŞ AÇISIYLA
HRANT DİNK CİNAYETİ ÜZERİNE
DÜŞÜNCELERİM

Prof. Dr. CEMİL KOÇAK
SABANCI ÜNİVERSİTESİ

Hrant Dink cinayeti davasının sonuca ulaşmasına çok az bir süre kala cinayetle ilgili görüş ve düşüncelerimi bir akademisyen, tarihçi ve siyasal bilimci olarak mahkemenizle paylaşmak istiyorum.

Son yüz yılda siyasal kültürümüzde siyasal cinayetlerin meşruluk kazandırılmasına çalışıldığını ve her dönemde bunun örneklerini gördüğümüzü üzümlere saptamak gerekir.

1908 yılında ilân edilen ikinci meşrutiyet sonrasında iktidara gelen asker ve sivil zümrenin açtığı yol, aslında tam aksi gibi görünüyordu. Abdülhamit'in otokrat yönetimine karşı siyasal özgürlükleri bayrak yapmış bir siyasal akımdan söz ediyoruz: İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) uzun zamandan beri bu yönde faaliyet gösteriyor ve Abdülhamit'in otokrat yönetimine karşı devletin kurtuluşunun siyasal özgürlüklerin ilânı ile sağlanacağını düşünüyor ve öngörüyordu. Ne var ki, aradan geçen çok kısa zamanda İTC'nin önde gelen siyasal ve asker kadroları, bu düşüncelerinin gerçeklerden uzak olduğu kanısına varmaya başladılar; bunun nedeni, Osmanlı devletinin ve toplumunun içinde bulunduğu siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel sorunların yalnızca özgürlük gibi tılsımlı bir formülle ve kendiliğinden kısa zamanda çözülemeyeceğinin görülmesiydi. Ama aksine siyasal özgürlükler, Osmanlı bir politika güden ve bu sayede Osmanlı bütünlüğünü elde etmeye çalışan İTC yönetiminin gayretlerine rağmen, Osmanlı toplumu içinde o zamana kadar kök salmış pek çok milliyetçiliğin önünün alınmasında faydalı olamamıştı. Belki de aksine özgürlükler, devletin ve toplumun fay hatları olarak görülmeye başlanan milliyetçi duygu ve düşüncelerin yaygınlık kazanmasında manivela işlevi görmeye başlamıştı. Bu dönemde çok farklı siyasal grupların iktidardan beklentileri o kadar farklıydı ki, kısa zamanda bu beklentilerin gerçekleşemeyeceği anlaşılmaya başlandığında, İTC içinden dahi muhalefete katılan çok sayıda önemli isim vardı. İTC karşısında gittikçe genişleyen ve güçlenen bir muhalefete karşılaştığında siyasi tutumunu tamamen değiştirdi.

İTC, gizli çalışan bir örgüttü; meşrutiyet devriminden sonra da bu tutumunu pek değiştirmek istemedi. Bir partiye evrildiğinde dahi, cemiyet partiye hâkim olmaya çalıştı; partinin meclis grubunu siyasal amaçları doğrultusunda emrine amâde bir siyasal araç olarak görme eğilimi belirdi ve bu eğilim hep devam etti. Dahası cemiyete doğrudan bağlı ve yine gizli bir örgütlenme halinde oluşan fedailer ya da şilahşorlar (Teşkilatı Mahsusa) yine cemiyetin siyasal ve askeri amaçları doğrultusunda faaliyete geçirildi. Cemiyet kendisini cemiyeti mukaddes (kutsal örgüt) olarak adlandırmıştı; bunun nedeni Osmanlı devletinin kurtuluşu yolunda kendisinden başkasına yer tanımamaktı. Aksine cemiyete karşı çıkan bütün muhalifler, cemiyetin kurtarmaya çalıştığı devlete de karşı çıkmış sayılmaya başlandı.

Dahası muhalifler, kutsal amaca karşı çıkan kişiler olarak görülmeye ve tanınmaya başlandı. Yine dahası bütün muhalefet, hiçbir ayırım yapılmaksızın, kutsal davaya karşı çıkan, onu engellemeye gayret eden akım olarak damgalandı. Onlar davaya ihanet edenlerdi. Onlar vatan hainleri idi. Onlar yabancılarla işbirliği içinde olanlardı. Onlar yabancı devletlerin ajanı idi. Onlar hain ve düşmandı.

Bu bakımdan İttihatçı bir siyasal düstur kısa zamanda politikayı zehirledi ve çok kimseyi içine aldı; onlara göre bizden olmayan hainlerin muhakkak cezalarının verilmesi gerekirdi. Eğer olağan adalet mekanizması bir şekilde bu sonucu doğurmuyorsa, doğuramıyorsa; bu takdirde cemiyetin silahlı kolu, bu amaca hizmet edebilirdi. İşte vatan hainleri sloganı böylece oluşturuldu ve iktidara muhalif herkes için geçerli kılındı. Muhalif gazetecilerin güpe gündüz halkın gözleri önünde vurularak öldürülmesi, sadece muhalif yazarların cezalandırılması anlamına gelmiyordu; diğer yandan geride kalan diğer muhalifler için de önemli bir gözdağıydı. Böylece muhalefetin sesinin kısılması, mümkünse kesilmesi siyasi cinayetlerle mümkün kılınmak istendi. Bir süre sonra da hainlerin temizlenmesi; bir kısmının asılması, bir kısmının sürgüne gönderilmesi, bir kısmının hapishanelere doldurulması ve bir kısmının da öldürülmesi süreci başladı ve tamamlandı.

İTC kâğıt üzerinde ortadan kalktıktan sonra dahi Cumhuriyetten önce ve sonrası dönemde, İttihatçı siyasal kültür yaşamaya ve hatta güçlenmeye devam etti. İktidara yönelik her türlü muhalefete karşı sindirici yöntemler ayakta kaldı; Cumhuriyetin ilanından önce ilk meclisin son günlerinde muhalefet liderlerinden Ali Şükrü beyin cinayete kurban gitmesi; cinayetin adı bir vak'a değil de, siyasal amaçlarla işlenmiş olması; katilin ya da katillerin devlette görevli bulunması, tıpkı İTC zamanındaki yöntemleri hatırlatıyordu. Bir muhalif milletvekilinin üstelik muhalefetin en önde gelen kişiliğinin meclis başkanlığı muhafız alayı komutanınca ve onun işbirlikçileri tarafından tuzak kurularak öldürüldüğünün anlaşılması, cinayetin gizli kalması için çaba gösterilmesi, cesedin ıssız bir yere gömülmüş olmasına rağmen tesadüfen bulunması, ardından bu kez hükûmetin katilleri izleyerek yakalamasına doğru, muhafız alayı komutanı ve işbirlikçileriyle hükûmet kuvvetleri arasında çatışma çıkması ve nihayet katillerin ölü olarak ele geçirilmesi, bütün bu bunlar, uğursuz gelişmelerdi.

Siyasi cinayetler Cumhuriyet devrinde kesintiye uğrar gibiydi; zaten tek-parti devrinde siyasi cinayete kurban gitmesi gereken bir muhalif kişilik kamuoyunda görülmemişti.

Fakat yeniden çok-partili hayata geçilir geçilmez; siyasal terör gündeme geldi. 4 Aralık 1945 Tan gazetesinin ve matbaasının basılıp yakılması; ardından bütün gün süren gösteriler süresinde pek çok muhalif kitapevinin tahrip edilmesi ve bütün bu olayların sıkıyönetim altında cereyan edebilmesi; mümkünse muhalif kişiliklerin bulunup saldırıya uğramalarının sağlanmasına çalışılması, hepsi birden arkasında önemli bir destek ve organizasyon bulunmadan gerçekleşmesi zor olan süreçlerdi. Nitekim bugün artık bunun zamanın iktidarının organizasyonu olduğunu biliyoruz.

O günden itibaren ne zaman siyasal çatışmayı içeren toplumsal olaylar olsa, bu olayların içinde yer alanlarla, daha önemlisi olaylara yön verenlerin alalade kişiler olmayıp muhakkak devlet içinde bulunan bazı örgütlerle temasta ya da bizzat içinde bulunan kişiler olduğunu hayretle müşahade etmek gerekir. Bütün bu gelişmelerde basın da payına işaret etmemek olmaz. Basın olayların öncesinde kamuoyunu hazırlamak ve olayları meşrulaştırmak için alet olmuştu. Basının dışarıdan yönlendirilmesi de, basın organlarının

kamuoyunu adeta hazırlaması süreci de göz önüne alınmadan organizasyonun niteliği anlamak mümkün değildir. Basında yayınlanan yazıları ve haberleri gözden geçirince, Tan saldırısının bütün yönlerini görmek mümkündür; basın kamuoyunun saldırıya psikolojik olarak hazırlanmasını sağlamış, sonra sadece sağlamakla kalmayıp saldırı sonrasında da bizzat saldırıya uğrayanların suçlu duruma düşürülmesinde rol oynamıştır.

1949 yılında Sabahattin Ali'nin öldürülmesi ve cesedinin yine tesadüfen bulunması üzerine açılan tahkikat, katilin yine devletin istihbarat örgütü ile yakın temasta olduğunu göstermiştir. Ancak cinayetin soruşturulmasında maalesef bu yönere uzanan bir süreç görülememiştir. Aksine cinayetin kişisel saiklerle işlendiği öne çıkarılarak, soruşturma bir anlamda tıkanmıştır. Oysa katilin devletle olan ilişkisinin üzerine gidilebilse ve bu alanda soruşturma derinleştirilebilse, belki de bu erken dönemde siyasal cinayetlerin devletle olan bağlantısı çözülebilecek ve bu uğursuz gelenek ortadan kalkabilecekti. Tabii unutulmaması gereken bir nokta da, katilin kısa bir süre sonra af yasasından yararlanarak tahliye olmasıdır; böylece katillerin himaye gördüğü istikâmetindeki görüntü açığa çıkmıştır.

6-7 Eylül olaylarının nasıl bir tertip olduğu ve devlet tarafından bizzat yönlendirilmiş bulunduğu bugün artık mahkeme safhası sayesinde inkâr edilemez şekilde ortaya çıkmış önemli toplumsal saldırılardan bir örnektir. Basının yine merkezde rol oynadığı ve kamuoyunun geniş kesimlerinin saldırıların haklılığına inandırılmak istendiği süreç, günümüzde artık bütün ayrıntıları ile bilinmektedir.

Yakın dönemde gelindiğinde; 12 Mart 1971 muhtırasından önce de öğrenci gençlik eylemlerinin nasıl yönlendirildiği, teşvik edildiği, tahrik edildiği, yol gösterildiği, hatta silahlı eylemler için destek verildiği aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra anlaşılabilmiştir. Bu karmakarışık süreçte, devletin istihbarat örgütleriyle temasta görevli kişilerin de eylemlere katılmış olmaları, eylemlerde öncülük etmiş olmaları üzerinde pek az durulmuş ve toplumsal olayların kamuoyuna intikalinde bu küçük ayrıntılar atlanarak, kamuoyunun gelecekteki siyasal gelişmeler açısından hazırlanmasına gayret edilmiştir. 12 Mart dönemi öncesi ve sonrası hiçbir zaman bu alanda soruşturulmamış ve bu nedenle de dönemin öğrenci eylemlerinin kimler tarafından desteklendiği tam olarak anlaşılammıştır.

12 Eylül öncesinde de benzer gelişmeler yaşanmış; büyük toplumsal çatışmaların arkasındaki örgütlenmeler göz ardı edilerek, olayların faileri ile yetinilmiştir. Günümüzde 12 Eylül olayları yeniden gündeme gelmekte ve geçmişteki siyasal kanlı çatışmaların nasıl körüklendiği ve engellenmekten kaçınıldığı hakkında bilgilere rastlanmaktadır.

Oysa Türkiye'de ne zaman kamuoyunu etkileyebilecek önemde ve genişlikte büyük çapta bir siyasal şiddet toplumsal çatışmayı körüklese, muhakkak bu gelişmelerin ardında devlete ait örgütlenmelerle ilişkisi bulunan kişi ve örgütlerin yer almış olması ihmal edilmemesi gereken bir açıklıkta kendisini göstermiştir. Mesela 1 Mayıs 1977 olayları bu bakımdan hiçbir zaman soruşturulmamış bir örnek olarak tarihteki yerini çoktan almıştır bile.

Kısaca özetleyerek aktarabilmeye çalıştığım bütün bu geleneksel siyasal kültürün Hrant Dink cinayetinde de gündeme geldiğini söylemeye çalışıyorum aslında. Hiç kuşkuyla yer vermeyecek şekilde mahkemede ortaya çıkmıştır ki, cinayetin faileri, hiçbir şekilde alalade kişiler değillerdir; aksine yine devletin güvenlik ve istihbarat organları ile alâkası olan kişilerdir. Bütün bunların basit bir tesadüf olamayacağı tarihsel gelişmelerle ve örneklerle de sabittir. Basının cinayetten önce kamuoyunu oluşturacak yönde Dink aleyhindeki yayınları;

hakkında açılan davanın bu safhada propaganda unsuru olarak kullanılması; bizzat devlet örgütlenmesinin bu kritik aşamada devreye giriyor olması; katilin ya da katillerin yol göstericilerle elele olmaları; bütün bunlar, geçmiş deneyimlerin ışığında basit tesadüfler olamayacak kadar açıktır. Dahası, Dink cinayeti geçmiş deneyimlerin ışığında benzer örneklere uygun olarak tertip edilmiş yeni bir siyasi cinayettir.

Bütün siyasi cinayetlerde olduğu gibi; amaç, sadece infaz da değildir; aksine siyasal sürecin daha önceden planlandığı şekilde gelişmesini sağlayacak geniş bir planlamanın halkası olarak görülmelidir: bu bakımdan Dink cinayeti sırasında doruğa çıkmış olan Hıristiyan misyoner faaliyetlerine karşı yayınlar; rahip ve misyoner cinayetleri; Ermeni soykırımını karşıtı propagandalar; resmi ideolojiye karşı çıkan herkesin hain ve dönek olarak sınıflandırılmasına yönelik kampanyalar hatırlanmadan Dink cinayetinin çok geniş bir siyasal planın önemli bir adımı olarak organize edildiği; ardından Dink aleyhtarı propaganda faaliyetlerinin devam ettiğinden de bellidir. Bütün eski benzerleri gibi.

Her şey eskisi gibi mi olacak? Soruşturmalar bir noktada kesilip, önem verilmeyip, cinayet failleri basit adli vak'a örneklerindeki gibi ceza alıp dosyalar kapatılacak mı? Yoksa bu kez, ilk kez soruşturma mahkeme safhasında kamuoyunun vicdanını da göz önüne alarak ilerleme imkanı bulabilecek mi? Eğer cinayetin ardındaki örgütlenmeler soruşturulursa, şimdiye kadar kamuoyuna dahi mal olmuş olan bilgiler ve belgeler, birleştirilir ve bütün bunlar tarihsel örneklerin ve tecrübelerin ışığında yeniden değerlendirilme imkânına kavuşulursa; ülkemizde uğursuz bir siyasal geleneğin sonuna gelindiği ortaya çıkacaktır.

Müstakbel failler desteklenmediklerini, korunmadıklarını, arkalarının sıvazlanmadıklarını anladıkları takdirde, siyasal cinayetler de sona erecektir; aksi halde bu gerçekleşinceye dek, siyasal cinayetler için eleman bulmak her zaman için mümkün olacaktır. Bu tecrübeye son vermek yargının sorumluluğundadır; tarihsel bir dönüm noktası için.

Prof. Dr. Cemil Koçak

Sabancı Üniversitesi

TARİHE “ERMENİ MESELESİ” OLARAK GEÇMİŞ OLAN OLAYLARIN KISA TARİHİ 1878-1923

Prof.Dr. Selim Deringil

Siyasi Boyut:

1878-1909

Temel sorun Osmanlı İmparatorluğu tebası olan Ermeni halklarının siyasi bilinçlenmeleri ve Osmanlı yöneticilerinin bu gelişmeden çekinmeleridir. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşından sonra Osmanlı coğrafyasının en hayati bölgeleri olan Balkanlar (Osmanlı Rumelisi) büyük ölçüde elden çıkar. Osmanlı Rumelisi'ndeki halklara benzer bir milli bilinç oluşturmaya başlayan Ermeni Osmanlı vatandaşlarının talepleri ilk kez 1878 Berlin Konferansı sonrası imzalanan Berlin Antlaşmasının 61. maddesinde dile getirildi. Bu madde Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları vilayetlerde (Sivas, Harput, Van, Erzurum, Diyarbakir ve Bitlis) köklü reformların gerçekleştirilmesini öngörüyordu. Bu bölge “vilayat-ı sitte” (Altı Vilayet) adıyla anılır oldu. Bu reform sözü Berlin'e giden Ermeni heyetinin beklentilerini karşılamamakla birlikte Ermeni tebaanın haklarının güvence altına alınması bakımından bu madde önemli bir başlangıçtı.

Doğu Anadolu Ermenilerinin aydınları Kafkasya Ermenileriyle yoğun etkileşim içindedirler ve Ermenilik bilincinin oluşturulmasında bu etmenin önemli bir rolü vardır. Daşnaksitiun ve Hınçaksitiun örgütleri 1890'larda çeşitli eylemler örgütlerler ve II. Abdülhamit rejiminin başlıca sorunu halini alırlar. Ancak, sayıları çok azdır ve Anadolu'daki Ermeni köylüsü üzerindeki etkinlikleri kısıtlıdır. Bu örgütlerin amaçları birbirlerinden farklıdır ve aralarında derin ayrılıklar vardır. Hınçak düpedüz bağımsız sosyalist Ermenistan uğruna mücadele verir, ancak daha geniş bir tabana sahip olan Daşnaklar, Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde özerk bir Ermenistan'la yetinmektedirler. Daşnaklar kiliseyi dışlamazlar ancak Hınçaklar çok daha laik sosyalist bir düzen öngörmektedirler. İki örgüt de yurt dışından büyük devletlerin desteğini alacağına inanmaktadır ve bunların baskısı sayesinde Abdülhamit rejiminin önemli ödünler vermeye mecbur kalarak amaçlarına ulaşacaklarını düşünmektedirler. Büyük Güçlere gelince, İngiltere Ermenilerin en büyük savunucusu görünmekle birlikte, aslen (özellikle 1878'de Kıbrıs'ı ve 1882'de Mısır'ı ele geçirdikten sonra) Osmanlı'yı Rusya ile paylaşmaya teşnidir. Rusya ise Kafkasya'da kendi Ermenilerinin milliyetçi hareketlenmelerinden çok rahatsızdır ve bu rahatsızlık Yerevan'daki Ermeni Patrikliği bir süre kapatmaya kadar gider. Fransa ise bölgede çok aktif değildir. Almanya 1890'larda Osmanlı devletinin en sadık müttefiki görünmekte ancak faaliyetleri daha çok iktisadi alanda kalmaktadır. Bu durumda Ermeni devrimci örgütlerinin en çok umut bağladığı devlet İngiltere'dir ve özellikle 1890'larda iktidara gelen Liberal William Gladstone hükümeti Ermenilere “tehdit altında yaşayan

Hıristiyanlar”olarak kol kanat germeye söz vermiştir. Ancak Abdülhamit rejimi 1895’den itibaren tarihe “Hamit Dönemi Katliamları” olarak geçecek olan kanlı kıyım politikasını uygulamaya başladığı zaman hiçbir dış güç Osmanlı Ermenilerinin imdadına yetişmez. Bu kıyımlar sonucunda Anadolu’da 150,000 ile 300,000 arasında tahmin edilen bir Ermeni nüfus katledilir. Birçok (bir tahmine göre 20,000) Ermeni kız ve kadın kaçırlır ve zorla Müslüman edilir. İttihat Terakki hareketinin gerçekleştirdiği 1908 Devrimi önce Ermeni devrimci hareketlerini ve Ermeni orta sınıflarını umutlandırır. Ancak 1909 yılında Adana’da yaşanan feci katliam bu umutları büyük ölçüde boşa çıkarır.

Sosyal Boyut:

“Ermeni Rönesansı” ve Kürtler

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında (1890’lar) Osmanlı topraklarında yaşan Ermeni nüfus Patrikhane kayıtlarına göre iki milyon civarındadır. Osmanlı resmi sayıları ise Ermeni nüfusu düşük göstermeye çalışmıştır, resmi sayı olarak 900,000 Ermeni nüfus olduğunu iddia eder.

Anadolu’nun Ermenilerin yoğunlukla yaşadıkları altı vilayetinde Ermeniler, Van ve Kilikya (Adana, Tarsus, Kozan) hariç, mutlak çoğunluk değildiler ancak hemen her büyük şehirde önemli bir Ermeni nüfus mevcuttu. Ayrıca bu bölgelerde çok ciddi bir Ermeni zanaatkar, çiftçi ve küçük burjuva sermaye birikimi söz konusuydu. Ermenilerin yoğunlukla yaşadıkları Van, Harput, Mamuretülaziz (Elazığ) gibi merkezlerde çok boyutlu kültürel faaliyetleri de vardı. Bu merkezlerin bir çoğunda yüksek düzeyde eğitim veren Ermeni cemaat okulları, tiyatrolar, koro faaliyetleri ve diğer kültürel etkinlikler gerçekleştiren örgütlenmeler söz konusuydu. Tabiatıyla Ermeni kiliseleri, manastırları ve diğer dini yapılar da Anadolu’nun en görkemli mimari eserlerindendi. Bu bakımdan 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu’da gerçek bir “Ermeni Rönesansı” yaşandığını kaynaklar bize göstermektedir. Örneğin Bursa’da ipekçilik büyük ölçüde Ermeni tüccarın elindeydi ve Bursa ham ipek ve ipek kumaş üretiminde dünyada önemli bir yer edinmişti. Trabzon ve Erzurum’da çok varlıklı bir Ermeni sermayedar sınıfı olduğu gibi bir hayli geniş bir Ermeni orta sınıf vardı. Hatta 1915’te Trabzon Ermeni nüfusu tümüyle yok edildikten sonra Amerika’dan Trabzon’a 25 adet piyano satmış olan şirket mümesillerine yazıp neden piyanoların taksitlerinin ödenmediğini sormuştur.

Ancak gelir düzeyi oldukça yüksek bu sınıfların dışında Anadolu’nun Ermeni nüfusunun büyük çoğunluğu köylüdür ve çok zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Ermenilerin bu coğrafyayı yüzyıllardır paylaştıkları Müslüman nüfus ise çoğunlukla Kürtlerden oluşmaktadır. Özellikle Vilayet-i Sitte sınırları dahilinde genellikle göçer aşiret düzeninde yaşayan Kürtlerle yerleşik Ermeni köylülüğü arasında yüzyıllarca sürmüş olan bir “toprak ve su kardeşliği” söz konusu

olmuştur. Bu düzen mutlak bir sosyal barış ve güvenlik ortamını sağlamıyordu ancak milliyetçilik cereyanlarının yaygınlaşmasından önce bölgede zaman zaman patlak veren çatışmalar yaşansa da belli bir denge söz konusuydu. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1839'da başlayan Tanzimat dönemi reformlarının etkileri bölgede ancak 1870-1880 yılları arasında hissedilir oldu. Bedirhaniler gibi büyük aşiretler devletin bu bölgede giderek etkinleşen mevcudiyeti karşısında gerilerken, daha küçük aşiretler Ermeni nüfus üzerinde daha yoğun baskı ve sömürü uygulamaya başladılar. Ermeni köylülüğünün en yoğun şikayetlerine neden olan mesele ise "çifte vergilendirme" meselesiydi. Devletin giderek daha etkin hale gelen vergi toplama mekanizmasına ek olarak Kürt aşiretleri de Ermeni köylüsünden her zaman kestikleri haracı kesmeye devam ediyor ve bu süreç zaten varoluş sınırında yaşayan birçok Ermeni köyünü açlıkla karşıya karşıya bırakıyordu. Bu meşru şikayet ise 1890'larda bölgede faaliyet göstermeye başlayan Hınçak ve Daşnak militanlarının (Ermeni halk kültüründe *fedaîlerin*) köylüye başlıca yakınlaşma vesileleri oluyor ve direniş örgütlemelerine zemin hazırlıyordu.

Bu ortamda iktidarını pekiştirmek isteyen II. Abdülhamit Anadolu'da bir Müslüman orta sınıf yaratma çabası içindeydi. Bu orta sınıfın yaratılması için bölgedeki sermayenin Ermenilerden Müslümanlara geçmesi gerekiyordu. Diğer bir deyişle, Ermenilerin bölgedeki ağırlığının azaltılması gerekiyordu. Bu amaç uğruna oluşturulan vurucu güçlerin başında Hamidiye Alayları gelmektedir. Hamidiye Alayları, Abdülhamit'in kayınbiraderi Zeki Paşa'nın fikriydi. 1894 yılından itibaren yürürlüğe sokulan bu proje gereğince, Kürt aşiretlerinden bazıları devlet tarafından silahlandırılacak, kendilerine sancaklar, aşiret reislerine rütbelere verilecek ve resmen "Ermeni Komitacıları" tabir edilen unsurları bastırmak için kullanılacaklardı. Bugünkü Korucu teşkilatına çok benzeyen bu örgütlenme sonucu oluşturulan bu süvari birlikleri 1890'lar Ermeni kıyımında başlıca rolü oynadılar.

1909 Adana Katliamları

Abdülhamit rejimi boyunca Jön Türklerle Daşnaklar ittifak içindeydiler, buna karşın Hınçak örgütü her zaman Jön Türklerle mesafeli olmuştur. 1908'de Meşrutiyet ilanı ve Abdülhamit'in devrilmesi Ermeni aydın çevrelerinde de heyecan ve umut yarattı. Ermenilerin Meşrutiyet meclisine milletvekilleri göndermeleri şikayetlerinin muhatap bulacağı umudunu yarattı. En önemli şikayetlerden biri 1890'lar katliamlarında gasp edilen Ermeni malları ile ilgiliydi. İttihat Terakki (İT) Cemiyeti ise bu sorunla baş etmek istemiyordu zira gasp edilen malların büyük çoğunluğu İT destekleyicisi Kürt aşiretleri Beyleri ve diğer Kürt unsurlara geçmişti. Bir diğer sorun ise katliamlar sırasında Rusya'ya kaçmış olan 20,000 civarında Ermeni'nin geri gelmeleri ve gasp edilen topraklarına yerleşme istekleriydi. Adana Katliamları bu ortamda patlak vermiştir. 31 Mart olayı ve bu olayın arkasında Abdülhamit'in olduğu kuşkusu yaygındı. Bu ortamda Adana'da gerginlik tırmanıyordu. Anadolu'da Van'dan sonra

ikinci en büyük Ermeni cemaatinin olduğu Adana/Tarsus (Ermenice adı Kilikya) bölgesinde Daşnakların önemli etkileri vardı ancak bu örgütün önde gelenleri hala Jön Türklerle iyi ilişkilerin sürdürülebileceği ümidini taşıyorlardı. Adana Katliamları yaklaşık 20,000 Ermeni'nin katledilmesine ve Adana'da Ermeni mahallelerinin neredeyse tümüyle tahrip edilmesine yol açtı. Bu olaylardan sonra Hınçak komitesi İT ile tümüyle ilişkilerini kesmiştir.

1915

Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı yıllarda İT ile Daşnaklar arasında gerilim giderek artıyordu. Osmanlı Meclis-i Mebusanında Krikor Zohrab ve Karekin Pastırmacıyan gibi etkin isimler bulunmasına karşın İT'nin giderek totaliterleşmesi kutuplaşmaya gidiyordu. Özellikle Bab-ı Ali Baskını ve şaibeli 1912 seçimleri sonrası ilişkiler kopma noktasına geldi. Savaş 2 Kasım 1914'te patlak verdiğinde Ermenilerin seslerini duyurmaları giderek zorlaştı. Savaşın ilk yıllarında, özellikle Sarıkamış hezimetinden sonra Ermenilerin yazgısı belirlendi. Şubat 1915'te Ermeni askerlerin silahları alındı ve amele taburlarına sevk edildiler. Amele taburlarına sevk edilenler ölümüne çalıştırılarak imha edildiler. Ermeniler için en önemli olay 24 Nisan 1915'te gerçekleşti; 235 önde gelen Ermeni aydını tutuklandı ve Anadolu'ya sürgüne gönderildi bunların büyük çoğunluğu katledildi. Bundan az sonra 27 Mayıs 1915'te "Ermenilerin Sevk ve İskanı Hakkında Kanun-u Muvakkat" ilan edildi. Bu kanun Ermeni kıyımının hukuki arka planını oluşturdu. Ancak hukuki vaziyete paralel olarak İT'nin bir gayri resmi politikası vardı, bu da Teşkilatı Mahsusa adı altında oluşturulan çetelerdi. Bir çoğu hapishanelerden salıverilmiş olan mahkumlardan oluşturulan bu çeteler Ermeni kıyımında en kritik rolü oynayacaklardır. Ermeni kıyımına gerekçe olarak öne sürülen olaylar 1915'te gerçekleşen Zeytun ayaklanması ve Mayıs 1915'de Van'ın Rus kuvvetlerine düşmesine neden olan Ermeni direnişidir. Oysa Zeytun'da örgütlü bir Ermeni direnişi yoktur, olay bir gurup Ermeni asker kaçağının dağlık bölgede mevzilenererek Osmanlı askerine karşı savaşmasıdır. Van'da ise Rus kuvvetlerinin yanısıra kente giren Ermeni milis kuvvetleri vardı, ancak bunların gücü Osmanlı ordusuna dayanacak mertebede değildi ve nitekim Rus kuvvetlerinin çekilmesiyle birlikte onlar da geri çekildiler. Kuşkusuz bu olaylar sırasında Rus kuvvetleri ve Ermeni milis kuvvetleri tarafından Müslüman ahali katledildi ve bugün savaş suçu denebilecek suçlar işlendi, ancak bunlar tüm imparatorluk sathına yayılan ve savaş mıntıklarının tümüyle dışında olan Ermeni nüfusuna yönelik kırım politikasını haklı gösteremez.

ÖRNEK VAK'ALAR

24 Haziran 1915, Trabzon: Dr. Bahaddin Şakir 23/24 Haziran günlerinde Trabzon'a gelir. Kentin Ermeni elitinden belli başlı üç yüz kişi "soruşturma için Samsun'a nakledilecekleri" söylenerek mavnalara bindirilir, Trabzon'dan az bir mesafe uzaklaştıktan sonra mavnalara yaklaşan motorlu çatanalardan çıkan Teşkilatı Mahsusa çetecileri hepsini denize atarlar. Vartan isminde bir restoran sahibi yüzerek sahile çıkmayı başarır ve hastaneye kaldırılır. Ancak bu görgü tanığının ortadan kaldırılması lazımdır ve Trabzon Sağlık Müdürü Ali Saib tarafından zehirlenerek öldürülür. Trabzon'dan "nakledilecek" diğer Ermenilere dilerlerse on beş yaşından küçük kız çocuklarını ve on yaşından küçük erkek çocuklarını "yetimhanelere" bırabilecekleri bildirilir.

Trabzon "sevkiyatından" sorumlu İttihat'ın "katib-i mesulu" Yenibahçeli Nail Beydir. Yenibahçeli Nail Bey daha sonra TBMM de Trabzon Mebusu olarak görev yapacaktır.

26-28 Ekim 1915 Edirne: Bulgaristan ve Avusturya Konsoloslarının görgü tanıklıkları. Konsolosların İstanbul'daki sefaretlerine yazdıkları raporda, "İT'nin açık bir şekilde önceden planlanmış bir eylemi olan bu Ermeni sürgünleri Türkiye'deki Hıristiyan unsuru yok etmek amacı taşımaktadır" denilmektedir. Edirne Ermenilerine hiç bir hazırlık yapmadan 24 saat içinde yola çıkmaya hazır olmaları emredilir. Özellikle zengin Ermenilerin evine gelen polisler yanlarına sadece taşıyabildikleri eşyalarını almalarını söyler. İT'nin emirleri doğrultusunda Ermeniler yaka paça trene bindirilirken Müslüman mektep çocukları bir temaşayı izlemek üzere istasyona getirilirler. İT Ermenilere ancak Müslüman olarak kurtulabileceklerini bildirir. Bikaç aile bu yola tevessül eder. Daha Ermeniler sevk edilirken zengin evleri yağmalanır ve bahçelerinde ateşler yakılarak kutlamalar yapılır.

14-20 Haziran 1915 Erzurum: Erzurum sevkiyatında görülen bir husus birçok Ermeni sevkiyatı örneğinde görülür. Ölüm yürüyüşlerine ilk çıkarılan Ermeniler, Ermeni nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde çok dikkatle seçilmektedirler ve son ana kadar meşru otoriteyi temsil eden valiler ve kaymakamlar vb. bölgenin önde gelen Ermenilerine yatıştırıcı laflar etmekte ve korkulacak birşey olmadığını söylemektedirler. Erzurum bunun çok çarpıcı bir örneğidir. 16 Mayıs'ta Erzurum Valisi Hasan Tahsin'le görüşen Erzurum Ermeni marhasası Piskopos Saadetian amele taburlarına sevk edilen Ermenilerin neden topluca öldürüldüğünü sorar. Hasan Tahsin bu "üzücü olayın" faillerinin "vahşi kürtler" olduğunu söyler ve bu tarz olayların bir daha yaşanmayacağı konusunda güvence verir. 14 Haziran'da sevk edilen ilk Ermeni kafilesi 25 Ermeni ailesinden oluşur ve Erzurum'un en zengin ailelerindedirler. Yolculuk nispeten rahat koşullarda başlar, hatta kafileden sorumlu Jandarma subayı Nusret akşamları Ermeni ailelerinin sofralarına oturur. Ancak birkaç gün sonra

Erzurum'dan uzaklaşınca onları Teşkilatı Mahsusa çetelerine teslim eder. Yolda sağ kalabilen Ermeni kadınlarından birisi Mamuretülaziz'de yüksek rütbeli bir İT subayına neden kadınları sağ bıraktıklarını sorduğunda şu cevabı alır: “Çünkü bizim kadınlarımızın hepsi cahildir. Ermeni kadınlarını alırız ki aile hayatımız değişsin”.

Din Değiştiren Ermeniler

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde sürgünden kurtulmak amacıyla bazı Ermeni aileler Müslüman olurlar (ihtida ederler). Bunların sayılarının artması üzerine Talat Paşa vilayetlere 18 Haziran 1915 tarihli şu genelgeyi gönderir:

“İhrac olunan Ermenilerden bazılarının müctemian (toplu olarak) veya münferiden (tek tek) ahd-ı ihtida ettikleri ve bir suretle memleketde kalmak çaresini temine çalıştıkları anlaşılıyor. İhtida bir netice-i kanaat olduğu için (bir vicdan meselesi olduğu için) katiyyen bu gibi mesailde mevzubahs olamaz. Ve hiç bir zaman bu şekilde vukubulacak ihtidalara itimad olunamaz. Binaenaleyh öteden beri kendilerini mütteliklerini tehlikede gördükleri zaman bir vasıta-i iğfal olarak (bir aldatmaca olarak) ihtida ettiklerini ileri süren bu kabil eşhasın müracaatlarına suret-i katiyyede atf-ı ehemmiyet edilmemesi ve bilahere İslam namı altında neşr-i mefsedetden (fesatlıktan) geri kalmayacak bu adamların ihtida etseler bile yine tayin olunan mahallere sevklerinden sarf-ı nazar olunmaması ehemmiyetle beyan olunur” (Taner Akçam, *Ermeni Meselesi Hallolunmuştur*, s 296-297).

Kırımın bir diğer boyutu ise ailelerini yitirmiş olan veya ailelerinden zorla koparılan Ermeni yetimleri meselesidir. Çok sayıda Ermeni genç kız, kadın ve oğlan çocuğu bu alt üst oluş esnasında Müslüman ailelerince “evlat edinilir”. Bunların arasında gerçekten insani nedenlerle himaye altına alınanlar olduğu gibi, çok sayıda kapatma, besleme, evlatlık gibi zorla Müslüman edilenler vardır. Bu genç Ermenilerin sayısı hiçbir zaman tam olarak bilinmemekle beraber 100,000 ile 200,000 arasında oldukları tahmin edilmektedir. Bugün Anadolu'nun doğu vilayetlerinde birçok Kürt ve Türk ailede bir “Ermeni babanne” veya “Ermeni Anneanne” vardır.

Emlak-ı Metruke Meselesi

Sürgüne gönderilen Ermenilerin geride bıraktıkları ev, arsa, tarla, bağ, fabrika, kilise, manastır gibi emlaka “Emlak-ı Metruke Komisyonları” tarafından el konulur. Resmi politika bu mülklerin satılacağı ve bedelleri karşılığı Ermenilere gidecekleri mahallerde değerlerine mümasil mülklerin verileceği veya satış bedellerinin kendilerine iletileceğidir. Oysa bu hiçbir şekilde gerçekleşmez ve Ermenilerin terk etmek zorunda kaldıkları mülklere Müslüman muhacirler yerleştirilir. Uzun vadede çok büyük meblağları bulan değerdeki mülkler “millileştirilir” ve bugün Anadolu'da birçok hatırı sayılır servetin kaynağı bu mülklerdir.

Cumhuriyet Dönemi

Lozan Antlaşması imzalandığında TC sınırları dahilinde kalan Ermeni sayısı yaklaşık 300,000'dir. Bunlara kırımdan muaf tutulan Ermeniler, sürgünden geri gelen Ermeniler ve bir süre Müslüman görülüp tehlike geçtiğinde eski dinlerine dönen Ermeniler dahildir. Ermeniler, İstanbul, Diyarbakır, Sivas, Konya gibi merkezlerde yerleşirler. Lozan antlaşmasına göre kendi ruhani önderlikleri, kiliseleri, okulları ve vakıfları güvence altına alınmıştır. Ancak kısa bir süre sonra bu güvencelerin anlamsız olduğu ortaya çıkacaktır. Özellikle 1926'da Medeni Kanun'un kabulünden sonra, Ermeni cemaati, Rum ve Yahudi cemaatleriyle birlikte Lozan'ın verdiği haklardan "gönüllü" olarak feragat eder. Baskı sonucu gelen bu gönüllülük, görünürde Ermenilerin eşit vatandaş olarak özel bir hukuki koruma statüsüne ihtiyaçları olmadığı gerekçesine dayandırılmaktadır. Oysa 1930'lu yıllarda bunun ne kadar yanlış olduğu ortaya çıkacaktır. Özellikle 1934 İskan Kanunu ile Kürt nüfus batı vilayetlerine yerleştirilmeye başlandığı sırada bu politika doğuda yaşayan Ermenilere de uygulanır ve İstanbul'a göçmeye zorlanırlar. Zira bu zaten kendiliğinden oluşmakta olan bir fiili durumla örtüşmektedir; İstanbul dışında yaşayan Ermeniler gayri resmi veya yarı resmi baskılarla göçe zorlanmaktadırlar. Bir çoğu kurtuluşu yurt dışına göçte bulur.

Cumhuriyet döneminde 1915'te olanlardan dolayı nedamet getirilmediği gibi Ermeni tehciri ve katliamlarından sorumlu tutularak cezalandırılmış olan İttihatçıların bazılarını kahraman muamelesi yapılır. Bunlardan biri savaştan sonra yargılanarak idama mahkum edilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'dir. 1922'de TBMM tarafından "Milli Şehit" ilan edilir ve ailesine Emlakı Metruke idaresince el konulan Ermeni mülklerinden mülkler verilir ve maaş bağlanır. Bugün halen Kemal Bey'in idamının yıldönümünde mezarı başında anma törenleri yapılmaktadır ve bu yıl (2011) yapılan törene Kartal Belediye'sinin resmi sözcüsü katılmıştır.

Sonuç: Ermeni meselesinin bugünkü TC devleti ve toplumu açısından önemi

Günümüzde "Ermeni Meselesi" olarak dilimize girmiş olan konunun bugünkü TC devleti ve toplumu açısından iki önemli boyutu vardır.

1- TC siyasi yelpazesinin tümünü birleştirebilen tek konudur. AKP'den CHP'ye 1915'te yaşananları inkar etmek adeta bir refleks haline gelmiştir. Unutmamak gerekir ki 2005 Mayıs ayında Boğaziçi Üniversite'sinde yapılması öngörülen *İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri* konferansı CHP milletvekili Şükrü Elekdağ'ın AKP Meclis Gurubuna giderek şikayetçi olması üzerine ve Adalet Bakanı ve Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek'in ünlü "bizi arkamızdan hançerliyorlar" demecinden sonra ertelenmiştir.

2- Osmanlı'dan günümüze gelen, iktidar çevrelerinin "iki boyutlu" denebilecek bir uygulaması söz konusudur. Bir düzeyde Ermeniler tehcir edilirken mümkün olduğunca "insani" koşullarda sevk edildiklerini söyler, müsadere edilen mallara karşılık azami tazminat alacaklarını vaad eder, geride bıraktıkları çocuklarına yerlerine yerleştikten sonra kavuşacaklarını garanti eder vs. Ancak diğer bir düzey vardır ki bu gerçek düzeydir, sevk kabilelerine çıkarılan Ermenilerin ezici çoğunluğu planlı ve sistemli bir biçimde yok edilir.

Azınlıklar nasıl azınlık oldu?

Dr. Ayşe Hür

1912-1913 Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlılık ideolojisi ebediyen tarihe gömülmüş ve Türkçülüğe siyasi bir proje olarak bel bağlayanların sayısı hızla artmıştı. Türk milliyetçiliğinin sahneye geç gelmesi bu görüşün sahipleri açısından arayı kapatma telaşı yaratmış görünüyordu. Osmanlı Devleti'ni sömürgeci planları için iyi bir atlama tahtası olarak gören Almanya'nın şahsında mükemmel bir partner bulan İttihatçılar için "Bulgarlar, Sırplar, Rumlar ve Ermeniler memleket düşmanı; Arap, Arnavud ve Kürtler vatan haini idiler. Muhalefet eden Türkler ise para ile satılmış birer metadan başka bir şey değildi."

1913-1914 arasında Alman General Liman von Sanders'in akıl hocalığında, 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar (Eğilmez), İzmir Valisi Rahmi Bey ve İttihat ve Terakki Fırkası Katib-i Umumisi Mahmut Celal (Bayar) tarafından yürütülen baskı ve yıldırma operasyonu sayesinde, Bayar'a göre 200 bin, Teşkilat-ı Mahsusa Şefi Kuşçubaşı Eşref'e göre 1,5 milyon Rum nüfus Adalar'a ve Yunanistan'a kaçırıldı. Sadece İzmir'de 'terk ettirilen' malların dökümünü Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey 18 Haziran 1924 günlü *Anadolu* gazetesıyla yaptığı söyleşisinde şöyle veriyordu: "Rumlardan 10.678 ev, 2.173 dükkân ve mağaza, 79 fabrika, 2 hamam, 1 hastane; Ermeni ve Musevilerden 1.600 ev, 2.821 dükkân ve mağaza, 89 fabrika, 2 hamam, 1 hastane."

24 Nisan 1915'te İstanbul'da Ermeni cemaatinin tüm önde gelenleri evlerinden toplanarak Çankırı ve Ayaş'a doğru yola çıkarıldılar. Ülke çapındaki tehcir ise resmen 27 Mayıs 1915'te başladı. 17 ay süren tehcirin bilançosu çok ağır oldu. 1918'de savaş suçlarını soruşturmak üzere kurulan Mustafa Arif (Deymer) başkanlığında kurulan Osmanlı Dahiliye Nezareti Komisyonu'nun raporuna göre Birinci Cihan Harbi'nde ölen Ermeni sayısı 800.000'di. 1928'de Genelkurmay Başkanlığı'nın bir belgesinde "Anadolu, bu maada, Vilâyat-ı Şarkiyeye Müslümanlarından savaş işlemleri yüzünden veya mülteci olarak 500.000 ini kaybetmiştir. 800.000 Ermeni ve 200.000 Rum da katil ve tehcir yüzünden veya amele taburlarında ölmüştür" deniyordu. 'Resmi tarihçi' diplomat Kâmuran Gürün bile "Binaenaleyh hangi hesabı yaparsak yapalım Türkiye Ermenilerinin Birinci Cihan Harbi içinde her türlü sebepten zaiyat (harp halinde bir toplum olduğu için bu tabiri kullanıyoruz) miktarı 300 bini geçmez" diyerek ciddi bir iskonto yapmıştı ama ortada büyük bir katliam olduğunu inkâr edememişti.

22 Ocak 1921'de Müdafaa-i Milliye Vekili (Savunma Bakanı Fevzi (Çakmak) Bey, Meclis'teki gizli oturumunda, ülkede halen çoğu Karadeniz bölgesinde olmak üzere 800 bin kadar Hıristiyan bulunduğunu söyleyerek, gayri Müslimlerin ekonomik hayattaki yerlerini korumasından duyduğu rahatsızlığı belirtti. Generale göre Hıristiyanlardan askerlik için bedeli nakdi alınması ve bunların imalathanelerde, yol, köprü, tünel gibi bayındırlık işlerinde çalıştırılması gerekmektedir. Fevzi Paşa'nın bu önerisi karşısında, Malatya Mebusu Fevzi Efendi 'yaşal!' sesleri arasında 'Efendiler, Ermenilerin denaati (kötülüğü), ihaneti malumdur' demiş, Ermeni, Rum ve Yahudilerden 500 Lira bedeli nakdi alınmasını, hem de bunların Erzurum'a, Sivas'a yollanıp yollarda çalıştırılmasını istemişti. Ardından da; 'Maksadım onların ezilmesidir.' diye eklemiştir. Bu önerilerle, İttihatçıların 1914'te Ermenileri 'Amele Taburları'na alıp, imha etmeleri arasındaki benzerlik çarpıcıydı.

25 Mayıs 1921'de TBMM'nin Türkçü-ırkçı kanadından Dr. Rıza Nur, Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir'e bir mektup yolladı. Mektupta ortaçağda kurulmuş Ermeni Krallığı'nın başkenti olan "Ani şehrine ait izlerin yeryüzünden temizlenmesi başarılırsa bunun Türkiye'ye büyük bir hizmet olacağı" yazılıydı.

Ocak 1923 İzmir'de yayımlanan *Türk Sesi* ve *Yanık Yurt* gazeteleri, Türk tüccarların aralarında birleşerek 'ahlaksız ve çıkarıcı Yahudi tehlikesine' karşı mücadele etmesini istiyordu. Yazılarda Yahudilerin Türkiye'nin ve özellikle İzmir'in 'mikrop yuvaları' olduğu ileri sürülüyordu. Ardından mizah dergisi Akbaba koroya katıldı ve "Yahudilerle iş yapılmayacağını duymadınız mı?", "Bu mikropların bizimle yaşamalarına mı izin verelim?" gibi başlıklarla dolu bir dizi yazı yayımladı. Edirne'deki *Paşaeli* gazetesinde yayımlanan bir dizi yazı sonucu galeyana gelen Edirneliler şehir meydanında toplanarak "bu ülkeden gitme sırası size de gelecek! Yahudiler defolun!" diye bağırdı. Polis Yahudilere ait dükkânlara saldırılmasını zorlukla önledi. Babaeski gibi küçük kentlerde yaşayan Yahudiler İstanbul gibi büyük kentlere göç ettiler. Trakya'daki Alyans okulları kapatıldı. Bu öfkenin nedeni belliydi. Ermeniler ve Rumlar tasfiye edilmişti ama Müslümanlara göre çok daha zengin olan Yahudiler hâlâ Türkiye'deydiler...

Ocak 1923'te Lozan Barış Anlaşması'nın bir parçası olarak ondan 6 ay önce imzalanan Türk ve Rum Nüfus Değişimine İlişkin Sözleşme ve Protokolü ile tarihin gördüğü en büyük nüfus mübadelesinin yolu açıldı. Rıza Nur'un 2 Mart 1923'de Meclis'te yaptığı konuşmayı da hatırlayalım: "Akaliyetler (azınlıklar) kalmayacaktır. Yalnız İstanbul müstesna olmak üzere (Peki Ermeniler? nidaları) Fakat arkadaşlar, kaç Ermeni vardır? (Yahudiler? sesleri) İstanbul'da otuz bin Yahudi vardır. Şimdiye kadar mazarrat çıkarmayan insanlardır. (Gürültüler) Museviler malum, nereye çekilirse oraya giderler. Tabii, olmasalardı daha iyi olurdu derim..."

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Anlaşması'nın 1. maddesi uyarınca 355 bin kadar Müslüman Türk Yunanistan'ı, 192 bin civarında Ortodoks Rum da Türkiye'yi terk ederken, 2. maddeye göre *etablis* olarak adlandırılan 130 bin Müslüman Batı Trakya'da, 110 bin civarında Rum da İstanbul'da kaldı. 1912'den beri Yunan işgali altında olan Bozcaada ile İmroz (ve Tavşan Adası) Lozan'la güvenlik nedeni ile Türkiye'ye verildiğinde adaların ahali mübadele dışında bırakıldı.

16 Mart 1923'te Mustafa Kemal Adana'da esnafa yaptığı konuşmada "Memleket en sonunda yine gerçek sahiplerinin elinde karar kıldı. Ermeniler ve diğerlerinin burada hiçbir hakkı yoktur. Bu bereketli yerler koyu ve öz Türk memleketidir." Dedi.

Haziran 1923'te Yahudi, Rum ve Ermeni memurlar işlerinden çıkartılarak yerlerine Müslümanlar alınmaya başladı. Gayrimüslim azınlıkların Anadolu'da serbestçe dolaşmaları kısıtlandı. Karar öyle ani olmuştu ki, pek çok kişi kısıtlamalar yüzünden memleketine dönemedi, gittiği yerde mahsur kaldı. Bu yetmezmiş gibi Yahudilerin Filistin'e göçmelerine de engeller konulmuştu.

Eylül 1923'te Kilikya (Adana havalisi) ve Doğu Anadolu'dan savaş sırasında göç eden Ermenilerin geri dönüşünü yasaklayan bir kararname çıkarıldı.

Aralık 1923'te Çorlu'da yaşayan birkaç yüz kişilik Yahudi cemaatine şehri 48 saat içinde terk etmesi emredildi. Hahambaşılığın müracaatı üzerine karar ertelendi ancak benzer bir karar Çatalca için alındı ve hemen uygulandı.

24 Ocak 1924 tarihli Eczacılar Hakkındaki Kanun'la eczane açma yetkisi 'Türk bulunma' meselesine bağlandı.

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca 40 kadar Fransız ve İtalyan Okulu kapatıldıktan sonra sıra azınlık okullarının binalarının onarımında, genişletilmelerinde, yeni binalar yapmalarında kısıtlamalara geldi. Okul programları ve sınavlar MEB tarafından denetlenmeye başladı. Türk öğretmenler ve müdür yanında bulunması şart tutulan Türk müdür yardımcısı MEB tarafından atanmış, Türkçe, tarih ve coğrafya ile yurt bilgisi derslerinin Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulması mecburiyeti getirilmişti.

3 Nisan 1924'te Mahsub-i Umumi Kanunu'nun 2. maddesinde değişiklik yapılarak, Birinci Dünya Savaşı için mallarına el konmuş gayri Müslimlere ödeme yapılmaması sağlandı.

3 Nisan 1924'te kabul edilen Avukatlık Kanunu uyarınca 960 avukat iyi ahlaklı olup olmadığı açısından değerlendirildi ve sonuçta 460 avukatın çalışma izni iptal edildi. Böylece Yahudi avukatların yüzde 57'si, Rum avukatların üçte biri işsiz kalmıştı. (Ermeni avukat sayısı belli değil.)

1924 Anayasası'nın 66. Maddesi'nde " Türkler kanun karşısında eşittirler ve ayrıksız kanuna uymak ödevindedirler." 88. Maddesi'nde "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese 'Türk' denir" yazıyordu.

1925'te kurulan Türk Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin ilk işleri arasında "Türk, Ermeni, Rum ve Musevi gibi farklı ırki kökenlere sahip çocuklar üzerine" karşılaştırmalı araştırmalar yapmak vardı.

22 Nisan 1926'da ticari yazışmalarda sadece Türkçe kullanılmasını mecburi kılan kanundan sonra idari kadrolarda çalışan ve Türkçe yazı diline hakim olmayan gayrimüslimler işten çıkarılmaya başladı. Yabancı banka ve firmalarda çalışan Türklerin oranı yüzde 75 olarak belirlenmişti. Bu yönetmelik uyarınca işten çıkarılan Rumları sayısı 5 bindi. Devlet Demiryolları İşletmesi'nin tüm gayrimüslim personeli işten çıkarılmıştı.

1926 yılında antropolojik testlere girişildi ve İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerin kilo, boy, göğüs çevresi ölçüldü. Bulgular 2 Mart 1926 tarihli *Türk Antropoloji Mecmuası*'nda "Türk Irkı ile İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukâyesevî Tetkiki" başlığıyla yayımlandı. Beş yazarlı raporun temel iddiası şöyle özetlenmişti: "Evet, İstanbul'da asırlardır bir arada pek çok ırk yaşamıştır. Bunların bir kısmı ırksal özelliklerini muhafaza edebilmişlerdir. Ancak Türk ırkı dışında kalanların çoğu karışmıştır, melezleşmiştir. Yani saflığını, arılığını koruyamamıştır. Bazı gruplar, kendi ırksal özelliklerini muhafaza edebilmişlerse bunun nedeni de "hâkim olan Türk ırkının" buna izin vermesidir!

1 Ağustos 1926'da devletin, Lozan'ın yürürlüğe girdiği Ağustos 1924'den önce gayri Müslimlerce edinilmiş tüm malları müsadere etme hakkına sahip olduğu ilan edildi. Yahudilere yönelik 'sadakatsizlik', 'nankörlük' gibi ithamlardan bunalan cemaat önderleri Lozan Antlaşması'nın 42. maddesinden feragat ettiklerini beyan eden mazbatayı Başvekâlete gönderdiler.

30 Eylül 1926'da Mustafa Kemal Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi adına gelen heyete "Bu kadar mühim olan spor hayatı, bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın ıslah (iyileştirilme) ve küşayışı (ferahlığı) meselesidir. İstifası (ayıklanması) meselesidir ve hatta biraz medeniyet meselesidir..." dedi.

15-20 Ekim 1927'de Mustafa Kemal **Gençliğe Hitabesi**'nde "Ey Türk genci, muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur" dedi.

Ocak 1928'de Bursa Amerikan Koleji'nde üç kız öğrencinin Hıristiyan olduğuna dair haberlerin çıkması üzerine tüm ülkede bir cadı kazanı kaynamış ardından ülkedeki yabancı okullara büyük baskılar yapıldı.

20 Şubat 1928 rejimin gözüne girmek isteyen bir grup İstanbul Üniversitesi öğrencisinin vapur, tramvay gibi toplu taşıma araçlarına 'Vatandaş Türkçe Konuş!' yazılı pankartlarını asmasıyla başlayan dönemin gazetelerinde 'Türkçe Konuş!' hitabına tahammül edemeyen 'sözde vatandaş'lardan söz edilmişti. Bu tarihten itibaren kampanyanın gereklerine uymadıkları gerekçesiyle pek çok kişi hakkında Türklüğü tahkir davası açıldı.

11 Nisan 1928 tarihli Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun'la doktorluk 'Türk olma' şartına bağlandı. Bunu bir dizi başka kanun izledi.

Eylül 1929'de Defterdarlık, Yahudi okullarını, Or Ahayim Hastanesi'ni, Ortaköy Yetimhanesi'ni ve sinagogları ticari müessese sayarak bunlara yapılan bağışları ve intikalleri vergilendirmeye karar verdi. Uygulama geriye doğru, 1925 yılından başlatıldı. Bu yüksek vergileri ödeyemeyen Hahambaşılığa haciz geldi. Hükümetin baskıları sürdü ve bağışlar sıkı takibe alındı. Böylece Yahudi cemaati giderek ekonomik kısaca alınıyordu.

1928-1929 yıllarında Diyarbakır ve Harput'taki Ermenilere yerel yöneticiler tarafından Türkiye'den gitmelerinin kendi hayırlarına olacağını telkin edildi.

1929-1930 arasındaki 18 ay içinde Türkiyeli Ermenilerden 6.373 kişi Suriye'ye göç etmek zorunda kaldı.

18 Eylül 1930'da Adalet Vekili Mahmut Esat Bozkurt, Ödemiş Yaylası'nda irat ettiği "Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmak, köle olmaktır" vecizesiyle tarihe geçti.

Ekim 1930 Belediye seçimleri sırasında Cumhuriyet ve Anadolu gazetelerinde, yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) listesinde altı Rum, dört Ermeni ve üç Yahudi olmasından söz ediliyor, gayrimüslimlerin 'Türklük karşıtlığı' esasında SCF etrafında toplandığı, CHF'nin listesinde ise sadece Türklerin olduğu anlatılarak kadim gayrimüslim düşmanlığından medet umuluyordu. CHF İstanbul Mebusu İhsan Paşa seçmenleri "Hamparsunların, Mişonların, Yorgoların rey verdiği bu fırkaya nasıl utanmadan rey veriyorsunuz?" diye azarlamıştı.

1931 yılında Orta öğretim kurumlarında okutulmak üzere 30 bin adet basılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının giriş bölümünde "...Bütün tarihte böyle bir ırkı, bir millet halinde görmek, bilhassa zamanımızdaki insan heyetlerinin pek çoğuna nasip olmayan büyük bir kuvvet ve büyük bir şereftir" yazar. Aynı kitapta Türklüğün bileşenleri (siyasi, dil, yurt, tarihi karabet, ahlaki karabet ve ırk ve menşe birliği' olarak tanımlanıyordu.

11 Haziran 1932'de yürürlüğe konan Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun'la yabancıların bazı mesleklerde çalışmaları yasaklandı. Bu durum özellikle Yunan uyruklu serbest meslek erbabını, küçük esnaf ve sokak satıcılarını kapsıyordu.

2-11 Temmuz 1932 tarihli Birinci Tarih Kongresi'nde, ilk olarak Darülfünun'un (şimdiki İstanbul Üniversitesi) hukuk müderrislerinden olan Yusuf Ziya (Özer) tarafından ortaya atılan Türk Tarih Tezi kabul edildi. Tezin yeni sahibi Afet Hanım işi sadece 'medenileştirmek' noktasında bırakmıyor, dünya yüzündeki bütün kültürlerin, bütün halkların 'aslında Türk' olduğunu ileri sürüyordu. 'Türk' ise 'brakisefal' 'beyaz' (Alpin) ırktandı. Bu iddianın en önemli parçasını ise, o yıllarda Hitler'in ırkçı hezeyanlarına dayanak yaptığı Ari ırkını da aslında bir 'Türk ırkı' olduğu oluştuyordu.

31 Temmuz 1932'de Keriman Halis'in Belçika'da Dünya Güzellik Kraliçesi seçilmesi üzerine Mustafa Kemal "Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli intihap olunmuş olmasını (seçilmesini) çok tabii buldum" dedi.

26 Eylül 1932'de İsmet İnönü Gaziantep Halkevi'nde yaptığı konuşmada "Benim kanaatimce kahramanlık, milletler arasında birinci sırada yer tutmak için ilk şarttır. Kahramanlık kanın fitraten haiz olduğu kudretten gelir. Irkının kahramanlığına Gaziantep en güzel numune olmuştur." der.

Kasım 1932'de İzmirli her Yahudi'ye Türk kültürünü benimsemeye ve Türk diliyle konuşmaya söz veren birer taahhüname imzalatıldı. İzmir Yahudilerini Bursa, Kırklareli, Edirne, Adana, Diyarbakır, Ankara Yahudileri izledi. Gazetelerde, gruplar halinde ihtida eden Yahudi (ve Ermeni) kızlarının haberleri çıkıyordu.

31 Aralık 1932 gecesi, yılbaşı kutlamaları sırasında Maarif Vekili Reşit Galip'in Mustafa Kemal'e armağan ettiği kitaptan birini 'rastgele açıp' okuduğu paragraf şöyleydi: "Kafasını ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeğe karar vermiş olan bugünün Türk çocukları biliyor ve bildirecektir ki onlar dört yüz çadırlı bir aşiretten değil, onbinlerce yıllık ari, medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir." Afet İnan'ın belirttiğine göre bu sözleri bizzat Mustafa Kemal yazdırmıştı.

25 Şubat 1933 günü aralarında yazar Peyami Safa, matematikçi Cahit Arf gibi tanınmış isimlerin de bulunduğu Darülfünun ve Milli Türk Talebe Birliği öğrencileri, ceplerine irili ufaklı taşlar doldurarak Osmanlı döneminden beri yataklı trenleri işleten *La Compagnie des Wagons-Lits* (kısaca 'Vagon Li' denirdi) adlı bir Fransız/Belçika şirketinin Beyoğlu'ndaki eski Tokatlıyan Oteli binasındaki bürosu önünde toplandılar ve büyük bir protesto gösterisi yaptılar. Ardından yeni bir "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası patlak verdi ve hızla yaygınlaştı.

1933'te Mardin'deki Süryani Patrikliği Merkezini, gizli ve açık baskılara dayanamayarak 'cemaatin arzusu doğrultusunda', 'görülen lüzum üzerine', 'muvakkaten' (geçici olarak) Mardin'den Humus'a taşındı. Ancak o günden beri geri dönmek mümkün olmadı.

14 Haziran 1934'te kabul edilen ve ülkeyi 'Türk kültüründen olan ve Türkçe konuşanlar (has Türkler)', 'Türk kültüründen olan ve Türkçe konuşmayanlar (Kürtler) ve 'Türk kültüründen olmayan ve Türkçe konuşmayanlar' (gayrimüslimler ve diğerleri) olarak üçe bölen İskan Kanunu'ndan sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki Rumlar ve Ermeniler, kendileri için uygun görülen bölgelere sürüldüler.

21 Haziran-4 Temmuz 1934'de İrkçı Cevat Rifat Atilhan'ın *Milli İnkılap* dergisindeki, Nihal Atsız'ın *Orhun* dergisindeki Yahudi aleyhtarı ve ırkçı yazılarla galeyana gelen kitleler, Çanakkale, Gelibolu, Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Babaeski'de Yahudilere saldırdılar. Olaylarda Yahudilere ait evler ve mağazalar yağmalandı, kadınlara tecavüz edildi, bir haham öldürüldü. CHF Trakya teşkilatının örgütlediği anlaşılan olaylar sonucu 15 bin Yahudi, mal ve mülklerini geride bırakıp can havliyle başka şehirlere, ülkelere kaçmak zorunda kaldı. Olaylar yatıştığında bilanço ortaya çıktı. CHF'nin hazırladığı bir rapora göre Trakya ve Çanakkale'de yaşayan 13 bin Yahudi'den 3 bini İstanbul'a göçmüş, pek çok kişi mallarını yağmalarda, mülklerini ise yok pahasına sattıkları için kaybetmişlerdi.

1936'da basılan *İnkılap Dersleri Notları* adlı kitabında CHP Genel Sekreteri Recep Peker "İnsanlık tarihi yirminci yüzyıla açılırken (...) tek bir şey, Türk kanı bu gürültüler içinde temiz kalmıştı. Batı Türklerini bu çöküntü içinde kanının arılığı korudu ve sakladı. Dünyaya batırlık (babayiğitlik) örneği gösteren Osmanlı ordusunun yüksekliği (...) bu orduları yaratan bay Türk ulusunun kanındaki yücelikten geliyor" diye yazdı.

1936'da Türk Tarih Tezi'nin mucitlerinden Afet İnan, "Türklerin brakisefal Alpin ırkının mükemmel temsilcileri olduğunu göstermek üzere" İsviçreli Antropolog Pittard'ın nezaretinde yaptığı doktora çalışması sırasında Atatürk'ün emriyle tam 64 bin kişiyi antropometrik ölçümlere tabi tuttu. Bu dev ırkçı çalışma (ki Nazi Almanyası'nda bile böylesi yapılmamıştı), Başbakanlık, Milli Güvenlik Bakanlığı, Sıhhat Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı'nın her türlü desteği ile yürütülmüş, ölçümler sivil ve askeri doktorlar, sıhhiye memurları, beden eğitimi öğretmenlerince yapılmış, askerler gönüllü denek olarak Afet İnan'ın emrine sunulmuştu.

1 Kasım 1936'da TBMM'de Hatay meselesi görüşülürken Mustafa Kemal Atatürk şöyle dedi: "Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olarak İskenderun-Antakya havalisinin mukadderatıdır."

24 Temmuz 1937 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir ilana bakılırsa, Ankara Askeri Baytar Mektebi'ne alınacak öğrencilerde aranan özelliklerden biri "Türk ırkından olmak" idi.

6 Eylül 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan Türk Kuşu Direktörlüğü'ne alınacak tayyare öğretmenlerine dair bir başka ilanda ise ifade biraz daha rafine hale gelmiş ve 'Türk soyundan olmak' haline dönmüştü.

Ağustos 1938 Hükümet "Tebaası oldukları devlet arazisinde yaşama ve seyahat bakımından baskılara tâbi tutulan Musevilerin bugünkü dinleri ne olursa olsun Türkiye'ye girmeleri ve ikametleri yasaktır" diyen 2/9498 numaralı kararnameyi çıkardı. Ülkenin tek

resmi haber ajansı Anadolu Ajansı'nda çalışan 26 Musevi personelin işine son verildi. Gazete ve dergilerde genel olarak azınlıkları, özel olarak da Yahudileri ülkenin çektiği sıkıntıların sorumlusu gösteren yazı ve karikatürlerde patlama oldu.

1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması sırasında bölgedeki Ermeniler baskılar sonucu Suriye'ye göç ettiler. Göçle ilgili Yunus Nadi'nin *Cumhuriyet* gazetesinin 20 Temmuz 1939 sayılı nüshasındaki yazısında şöyle deniyordu: "Neden korkuyorlar? Ne var? Kendilerini yiyeceğimizi mi vehmediyorlar?"

8 Ağustos 1939'da Avrupa'nın çeşitli yerlerinden topladığı 860 Yahudi mülteciyi Filistin'e taşıırken, yolda karşılaştığı bazı sorunlar yüzünden İzmir'e sığınmak zorunda kalan Parita gemisi, yolcuların "Bizi öldürün ama geri göndermeyin" haykırılarına rağmen 14 Ağustos'ta iki polis motorunun refakatinde limandan çıkarıldı. Gemi çıkarılırken *Ulus* gazetesi "Serseri Yahudiler İzmir'den gitti" diye başlık atmıştı.

12 Aralık 1940'da Romanya'nın Köstence limanından aldığı 342 Yahudi mülteci ile İstanbul'a varan 'yüzen tabut' namı Salvador'un (aslında 40 kişilik bir tekneydi) bir mil bile gidecek hali olmadığı açık olduğu halde Türk makamları, gemiyi yoluna devam etmesi için zorladı. Sonuç hazindi: 13 Aralık günü Silivri açıklarına şiddetli fırtınaya yakalanan Salvador'un parçalarından tam 219 ölü toplandı. Buz gibi denizden sağ kurtulmayı başaran 123 kişiden 63'ü Bulgaristan'a geri gönderildi, gerisi ise Darien II adlı bir gemiyle 19 Mart'ta Filistin'e ayakbastı.

22 Nisan 1941'de Bir gün kapılarında beliren jandarmalar tarafından 12 bin gayrimüslim erkek, sivrisinek kaynayan ve sıtma yayan bataklık, rutubet, çamur ve aşırı sıcaklığın bunalttığı, su darlığı çekilen altyapısız kamplara gönderildiler. "İstanbul'u unutunuz!" diye bağırarak çavuşları ve subayların sesi dönemi yaşamış tüm azınlıkların belleğine yerleşti. '20 Kur'a İhtiyatlar' denilen bu 'askerler', Zonguldak'ta tünel inşaatlarında, Ankara'da Gençlik Parkı'nın yapımında, Afyon, Karabük, Konya, Kütahya illerinde taş kırma, yol yapma gibi ağır işlerde çalıştırıldılar. 20 Kur'a İhtiyatlar, 27 Temmuz 1942 günü terhis edildiler.

5 Ağustos 1941'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu şöyle dedi: "Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız."

15 Aralık 1941 Köstence limanından aldığı 769 Romen Yahudisini Nazi zulmünden kaçırıp Filistin'e götürmek isteyen Struma gemisine, Türkiye'nin izin vermemesi yüzünden 2,5 ay Sarayburnu açıklarında hastalıkla ve ölümlerle pençeleştikten sonra Karadeniz'e çıkarıldı. Kararı duyan çaresiz yolcular geminin iki yanına üzerinde büyük harflerle "Immigrants Juifs" (Yahudi mülteciler) yazılı bezler asmışlar, tepeye de "Sauvez-nous" (bizleri kurtarınız) yazılı beyaz bayrak çekmişlerdi. Bunun üzerine 200 kadar polis gemiye çıkıp yolcuları tekme tokat güverte altına soktular. Daha sonra geminin çipası kesildi, dev bir kılavuz gemisine bağlanarak Karadeniz'e çekildi. Struma, 23 mil açıkta, motorsuz, yakıtsız, yiyeceksiz, susuz, ilaçsız kaderine terk edildi. 24 Şubat 1942 günü, saat 02.00'de kimliği bilinmeyen denizaltılarca batırıldı. Faciadan sadece bir kişi kurtuldu. Olaydan sonra başbakan Refik Saydam şöyle demişti: "Türkiye başkaları tarafından arzu edilmeyen insanlara mekân olamaz!"

11 Kasım 1942'de Savaş sırasında ortaya çıkan mali sorunları aşmak gerekçesiyle Varlık Vergisi çıkarıldı. Vergi mükelleflerinin yüzde 87'si gayrimüslimdi. Ermeni tüccarlar kapital güçlerinin yüzde 232'si, Yahudi tüccarlar, yüzde 179'u, Rum tüccarlar yüzde 156'sı, Müslüman-Türk tüccarların ise sadece yüzde 4,94'ü oranında vergilendirilmişlerdi. Vergilerini ödeyemeyenler Aşkale, Sivrihisar, Karanlıkdere kamplarına gönderildiler. Kimi malını, kimi canını, kimi onurunu, kimi Türkiye'ye inancını yitirdi.

1946 yılında ilk kez üniversite mezunu gayrimüslimlerin yedek subay olarak askerlik yapmasına izin verildi. Bu demektir ki, daha önce gayrimüslimlere bu yol kapalıydı. Ancak TSK'da bugüne dek gayrimüslim bir komutana rastlanmadı.

1946'da CHP'nin 9. Bürosu tarafından yayımlanan 'Azınlık Raporu'na göre gayrimüslimlerin yüzde 90'ı İstanbul'da yaşıyordu ve bunlar 'acil sorun' oluşturuyordu. Rapor'da şöyle deniyordu: "İstanbul'da özellikle Rumlara karşı ciddi tedbirler almalıyız. Bu anlamda söylenecek tek bir cümle var: İstanbul'un fethinin 500. yıldönümüne kadar bu şehirde tek bir Rum bile kalmamalıdır." Rapora göre bu sorunun çözümüne geçilmeden önce Anadolu'nun geri kalan kısmı gayrimüslimlerden arındırılmıyordu. Rapor doğrultusunda hemen harekete geçildi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin Ermenilere kapısını açması fırsat bilinip, Ermenilere baskı yapılmaya başlandı. Ermeniler göçmen olmak için SSCB konsolosluklarına akın edince de 'Ermenilerin ne kadar hain' olduklarına dair propagandalara hız verildi.

30/31 Ocak 1947 Urfa'nın Kendirli mahallesinde yaşayan yedi kişilik Yahudi ailesinin tüm fertleri katledilmiş olarak bulundu. Cinayetten Urfalı Yahudi cemaati sorumlu tutuldu ve şehirdeki tüm Yahudi erkekleri tutuklandı. Urfalılar dava boyunca Yahudilere boykot uyguladılar. Üç yıl sonra tutuklanan tüm Yahudiler salıverildi ancak Urfa'nın Yahudileri de şehirden uzaklaşmak zorunda kaldılar.

14 Mayıs 1948 İsrail Devleti'nin kurulması, Türkiyeli Yahudilerde gurur ve heyecan yarattı. Artık Türkiye'deki ırkçıların saldırıları karşısında sığınabilecekleri bir ülke vardı. Kitlesele olarak İsrail'e göç etmeye başladılar. Yıllardır Yahudileri ülkeden kaçırtmak için ellerinden geleni yapan kesimler, bunu da Yahudilere hakaret etmek için kullandılar. 'Nankör Yahudi' klişesi yeniden ve yaygın biçimde dolaşıma sokuldu.

6-7 Eylül 1955 günlerinde Kıbrıs'la ilgili olarak Londra'da toplanacak üçlü konferansta Türkiye'nin 'elini güçlendirmek' için İstanbul'da ağırlıklı olarak Rumlara yönelik büyük bir yağma harekâtı örgütlendi. Olayların bilançosu kısa sürede ortaya çıkar. Türk basınına göre 11 kişi ölmüştü ancak sadece üç kişinin adları verilmişti. Bazı Yunan kaynaklarına göre 15 ölü vardı ancak, daha sonra öldüğü iddia edilen bazı kişilerin Yunanistan'da yaşadığı anlaşılmıştı. Yaralı sayısı resmî rakamlara göre 30, gayri resmî rakamlara göre 300'dü. Sadece Balıklı Hastanesi'nde 60 kadın tecavüz nedeniyle tedavi görmüştü. Tecavüze uğrayanların 200'ü aştığı sanılır. Olaylar sırasında, resmî rakamlara göre 5.300'ü aşkın, gayri resmî rakamlara göre 7 bine yakın bina saldırıya uğradı. Hasarın mali portresi konusundaki en düşük tahmin o günün değerleriyle 150 milyon lira, en yüksek tahmin 1 milyar liraydı.

1964'te Kıbrıs Olayları'nın etkisiyle Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleştiği ve ünlü Johnson Mektubu'nun Türkiye'yi köşeye sıkıştırdığı günlerde, Atatürk ve Venizelos arasında 1930 yılında imzalanan 'Dostluk Antlaşması' bir hükümet genelgesiyle, Türk hükümetince tek

tarafli olarak iptal edildi. Hükümet, önce Türkiye'deki Yunan uyrukluların tapu müdürlüklerindeki işlemlerini durdurdu, ardından da bankalardaki paralarını bloke kararı aldı. Türkiye'de doğup büyümüş, burada ticaret yapan, esnaflik yapan, emekçilik yapan Yunanistan vatandaşı Rumlar sınır dışı edildiler. Sürgünlerin yanlarına bir bavul ve 200 lira almalarına izin verilmişti. Türkiye Cumhuriyet yurttaşı Rumlarla, aynı din ve etnik kökten gelen Yunanistan tebaalı Rumların onlarca yıldır İstanbul'da birlikte oluşturdukları aileler de bu sürgünü çok acı şekilde yaşadı. Çünkü eşi Yunan tebaalı, kendisi Türk tebaalı ailelerin bir bölümü sürgüne gönderilecek, tabii bunların eşleri ve çocukları da aynı sürgünün bir parçası olacaktı.

1974'te İstanbul'daki Balıklı Rum Hastanesi Vakfı Yönetim Kurulu ile Hazine arasındaki bir dava sonunda, 1936 Beyannamesi uyarınca mal edinilemeyeceği hükmü uygulanmaya başladı. 1912 yılında kabul edilen bir geçici kanunla, vakıflara tüzel kişilik tanınmış ve 'mülhak vakıflar' grubuna alınmışlardı. 13 Haziran 1935 tarihli 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun Geçici I/A maddesine göre ise vakıflar sahip oldukları gayri menkulleri beyan etmeye mecbur tutuldular. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne teslim edilen listelere '1936 Beyannamesi' denildi. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, verdiği kararda Türkiye'deki azınlıkları Türk olmayanlar olarak değerlendirmişti.

1974 tarihli UNESCO Raporu'na göre yüzyılın başında Ermeni cemaatine ait 2.538 kilise ve 451 manastır varken, geriye sadece 913 kilise ve manastır kalmıştı. Tehcirden sonra Ermeni köy ve şehirlerine yerleştirilen Müslüman ahalinin ilk işi, merkezi ve güzel kiliseleri camiye çevirmek olmuştu. Gerisi ambar, depo ve tavla olarak kullanıldı. Geriye kalan 913 kilise ve manastırdan 464'ü tamamen yıkıldı. 252'si yıkılmaya terk edildi, 197'si ise ciddi restorasyon gerektiriyordu.

1984'te Fener Rum Patrikhanesi Heybeliada Ruhban Okulu'nun masraflarını karşılayamadığını söyleyerek kapatılması için izin istedi ancak o güne kadar okulu kapatmak için elinden geleni yapan hükümet, Lozan Barış Antlaşması, diğer ikili anlaşmalar açısından ve 'mütekabiliyet ilkesi' açısından bunun mümkün olmadığını ileri sürerek, bu talebi kabul etmedi. Bugün bir tek öğrencisi olmadığı halde Milli Eğitim Bakanlığı'nca atanmış okulun Türk yöneticisi her gün göreve gitmekte. Patrikhane de okulu açık tutmak için masraf yapmaya devam etmekte.

6 Eylül 1986 İstanbul Galata'daki Neve Şalom Sinagogu'na Filistinli Abu Nidal Örgütü'ne bağlı teröristler tarafından yapılan bombalı ve makineli tüfekli saldırısında 22 kişi öldü ancak olay büyük tepki yaratmadı, çünkü Filistin davasına kamuoyunda büyük sempati vardı.

1985-1990 arasında PKK'ya karşı korucu olmayı reddettikleri için topraklarına el konularak yerlerinden edilen Yezidiler kitlesel olarak Batı ülkelerine göç etmek zorunda kaldılar.

15 Kasım 2003 Şişli'deki Beth İsrail Sinagogu ile Galata'daki Neve Şalom Sinagogu'na Müslüman Türk teröristleri tarafından intihar saldırısı yapıldı, 23 kişi öldü, 70'den fazla kişi yaralandı.

5 Şubat 2006 Trabzon'daki Santa Maria Katolik Kilisesi Rahibi Andrea Santoro 16 yaşında bir genç tarafından öldürüldü.

19 Ocak 2007'de AGOS'un kurucusu ve genel yayın yönetmeni Hrant Dink öldürüldü.

18 Nisan 2007 Malatya'da yedi genç Hıristiyanlıkla ilgili yayın yapan Zirve Yayınevi'ni basarak üç büro çalışanını vahşice öldürdüler.

Ocak 2008'de Kırşehirli bir grup lise öğrencisi kendi kanlarıyla yaptıkları Türk bayrağını çerçeveleterek dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'a hediye etti, Büyükanıt bayrağı nemli gözlerle "Biz böyle büyük bir milletiz" diyerek basına takdim etti.

Haziran 2009'da Gaziantep Üniversitesi Bilişim Kulübü üyesi gençlerin kendi kanlarıyla yaptığı bayrak, Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı'nda, İlker Başbuğ adına Kurmay Deniz Albay Dursun Çiçek tarafından huşu içinde teslim alındı. İlker Başbuğ, TSK'nın içindeki çeteleri, cuntacıları, TSK'nın istihbarat zaafalarını haberleştirenleri eleştirirken 'Türk kanı taşıdıklarına inanmıyorum' dedi.